

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Nuorten elämää yhteiskunnan reunalla

Koulusta ja työelämästä syrjäytymisen tarkastelua

Maarit Joutulainen ja Paula Ruokanen

Sosiaalialan koulutusohjelma
Yhteisö- ja perusturvatyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2008

Tekijät:	Maarit Joutulainen, Paula Ruokanen
Työn nimi:	Nuorten elämää yhteiskunnan reunalla Koulusta ja työelämästä syrjäytymisen tarkastelua
Sivuja	68

Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyössä perehdymme nuorten koulusta ja työelämästä syrjäytymiseen. Tavoitteena on selvittää millaisia nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä esiintyy koulumaailmassa, jotka voivat johtaa syrjäytymiseen sekä millä keinoin nuoren syrjäytymistä voidaan ehkäistä.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Teoreettisessa osassa käsittelemme nuoruuden kehitystä, syrjäytymistä sekä nuorten tukemisen käytäntöjä ja keinoja. Työssämme keskitymme tarkemmin siihen, millaisia syitä voi ilmetä koulumaailmassa, joka voi vaikuttaa nuoren syrjäytymiseen.

Metodologinen esittely: Opinnäytetyömme on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Keräsimme tutkimusaineistoksi seitsemän teemahaastattelua. Tutkimuksen kohdejoukoiksi valitsimme alan asiantuntijoita Oulusta ja Rovaniemeltä. Aineiston analyysimenetelmänä käytimme teemoittelua.

Keskeiset tutkimustulokset: Koulukiusaaminen on nuoren hyvinvointia uhkaava tekijä. Kiusattu oppilas voi kärsiä voimakkaita henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmia. Nuorella voi ilmetä psykosomaattisia oireita, seurauksena koulumotivaation heikentymistä, koulunkäynti voi keskeytyä. Koulukiusatun nuoren kouluttautuminen pitkittyy ja yhteiskuntaan osallistuminen viivästyy. Kiusaamisella on tuhoisia vaikutuksia koko nuoren elämänkulkuun. Rajun kiusaamiskokemuksen läpikäynyt nuori ei kykene suunnittelemaan tulevaisuuttaan.

Johtopäätökset: Koulukiusaaminen on suuri uhka nuoren hyvinvoinnille

Asiasanat: syrjäytyminen, koulu, koulukiusaaminen, hyvinvointi, opiskelu

Authors: Maarit Joutulainen, Paula Ruokanen

Title: The life of young people on the edge of society
Examining exclusion from school and working life

Pages: 68

Thesis description: In our thesis we study the risks for exclusion when young people finish comprehensive school and start studying or working. The purpose is to find out what kind of factors in school life threaten the welfare of young people and how that can lead to exclusion. In addition we try to think of possible ways of preventing the exclusion of young people.

Theoretical summary: In the theoretical part of the thesis we examine the development of youth, exclusion and different means of supporting young people. We concentrate more closely on the reasons which can lead to exclusion in the school world.

Methodological summary: Our thesis is a qualitative research based on seven theme interviews collected from experts from Rovaniemi and Oulu. The results of these interviews were analyzed with methods of theme analysis.

Main results: Bullying at school is a factor which can threaten the welfare of a young person. As a result from bullying one can suffer problems of mental health and mood problems. One may also have psychosomatic symptoms, motivation to go to school can be low and it can even lead to dropping out of school. For those who have been targets of bullying at school it can take longer to have their studies finished and also participating in society can be delayed. Bullying has serious effects on the life of young people and those who have been severely bullied may be unable to plan their future and working life.

Conclusions: Thus bullying can be a huge threat for the welfare of young people.

Key words: exclusion, school, school bullying, welfare, studying

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	8
2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät	8
2.2 Metodologinen lähestymistapa	9
2.3 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston keruu	11
2.4 Teema-analyysi aineiston analyysimenetelmänä	12
2.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	15
3 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN	16
3.1 Nuoruuden kehitys	16
3.2 Syrjäytyminen käsitteenä	19
3.3 Nuorten syrjäytymisestä	21
3.4 Syrjäytymisen noidankehä	22
4 KOULUKIUSAAMINEN NUOREN HYVINVOINTIA UHKAAVANA TEKIJÄNÄ	25
4.1 Nuoren vertaissuhteet koulumaailmassa	25
4.2 Koulukiusaaminen vertaissuhteiden ongelmana	27
4.3 Koulukiusaamisen yhteys nuoren henkiseen hyvinvointiin, mielialaan ja terveyteen	30
4.4 Koulukiusaaminen ja yhteiskuntaan sopeutuminen	31
5 KOULU JA SYRJÄYTYMISEN RISKITEKIJÄT	31
5.1 Nivelvaiheen sujuvuutta edistettävä	32
5.2 Opetushallituksen tutkimus koulun ja syrjäytymisen riskitekijöistä	32
5.3 Koulutekijät nuorten syrjäytymisriskiä selittämässä	35
5.4 Nivelvaiheen pudokkaat	36
6 NUORTEN TUKEMISEN KÄYTÄNTÖJÄ JA KEINOJA	378
6.1 Opinto-ohjaus	378
6.2 Varhainen puuttuminen vaikuttavinta	39
6.3 Etsivä nuorisotyö	40
6.4 Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohtaaminen	41

7 TYÖVOIMAPOLITIIKAN KEINOT JA MAHDOLLISUUDET NUOREN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISEMISESSÄ.....	45
7.1 Työllistäminen liittämisen välineenä	45
7.2 Nuorten yhteiskuntatakuu	46
7.3 Kuntouttava työtoiminta nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä	48
7.4 Työttömyyden periytyminen yli sukupolvien	50
8 TUTKIMUSTULOKSET	52
8.1 Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä	52
8.2 Koulu ja syrjäytymisen riskitekijät	54
8.3 Millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä?.....	55
8.4 Eksklusiivinen yhteiskunta	57
9 POHDINTA	58
LÄHDELUETTELO.....	63

1 JOHDANTO

Vuonna 2008 lähes 30 000 tuhatta nuorta ovat jääneet vaille opiskelupaikkaa. Suurin osa heistä on täysin toimeettomia nuoria, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Nuorisojärjestö Allianssin julkaiseman Nuorista Suomessa tilastokatsauksen mukaan nuorison enemmistöllä menee hyvin, mutta vähemmistöllä yhä huonommin. Niillä, joilla menee huonosti, menee tosi huonosti. Vajaalla viidenneksellä pahoinvointi lisääntyy ja vaikeat ongelmat kasaantuvat. Seitsemän prosenttia peruskoulunsa päättäneistä ei jatka opintietään. Luku on noussut kaksi prosenttia vuoden sisällä. Ilman peruskoulun päättötodistusta jää vuosittain noin 200 nuorta. Joka kuudes nuori ilmoitti olevansa päivittäin väsynyt. Psykkiset ongelmat ovat kasvussa ja vain 24–40 prosenttia mielenterveyshäiriöistä kärsivistä nuorista saa apua. (Brola 2008, 11.)

Kiinnostuimme aiheesta luettuamme lehtiartikkelin teknologiakaupunki Oulusta, jossa on synkkä kääntöpuoli. Oulussa toimeentulotuen saajista on peräti 35 prosenttia alle 25-vuotiaita toimeettomia nuoria, jotka eivät opiskele eivätkä käy työssä. Joukossa on sosiaalisesti syrjäytyneitä, päihdeongelmaisia, mielenterveysongelmaisia tai muuten välinpitämättömiä nuoria tulevaisuutensa suhteen.

Opinnäytetyössämme haluamme tutkia, millaisia nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä esiintyy koulumaailmassa ja voivatko ne johtaa syrjäytymiseen. Pyrimme löytämään vastauksia siihen, millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä. Olemme rajanneet työn käsittelemään nuoren siirtymistä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen tai suoraan työelämään. Tarkastelemme tähän nivelvaiheeseen liittyviä ongelmia ja kartoitamme nuoren syrjäytymisriskiä. Haluamme selvittää, onko koulumaailmassa jotain ilmiöitä, jotka vaikuttavat nuoren hyvinvointiin.

Aluksi käsittelemme, millaisia muutoksia nuoruudessa tapahtuu. Sen jälkeen määrittelemme, mitä käsitteellä syrjäytyminen tarkoitetaan, koska käsitteen määrittely on ollut ongelmallista lähinnä sen epätäsmällisyyden vuoksi. Seuraavaksi tarkastelemme eri ulottuvuuksien näkökulmasta niitä tekijöitä ja rakenteita, jotka voivat aiheuttaa syrjäytymistä. Työssämme haluamme nostaa esille koulukiusaamisen merkitystä nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Koulukiusaamisen kohteeksi joutuneet lapset voivat kärsiä voimakkaita henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmista.

Pitkäaikaisen kiusaamisen jälkiä on vaikea korjata jälkikäteen ja ikävimmässä tapauksessa tämä voi alkaa jo peruskoulussa ja johtaa lopulta nuoren yhteiskunnasta syrjäytymiseen.

Suurimmissa kaupungeissa nuorten syrjäytyminen koetaan vaikeimpana, koska näitä nuoria on hankala tavoittaa. Syrjäytymistä voi olla jo kolmannessa sukupolvessa. Tarvitaan uusia toimintamalleja ja keinoja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamiseksi. Työmme loppuvaiheessa siirrymme tarkastelemaan nuorten tukemisen käytäntöjä ja keinoja. Haluamme kiinnittää huomiota työvoimapalveluiden tarjoamiin mahdollisuuksiin syrjäytyneiden nuorten integroimiseksi yhteiskuntaan

Tutkimuskysymyksiin pyrimme löytämään vastauksen aiheeseen liittyvistä tutkimuksista, kirjallisuudesta ja internetlähteistä. Lähestymme aihetta syrjäytymisen teoreettisesta viitekehyksestä ja käymme vuoropuhelua teemahaastattelujen avulla alan asiantuntijoiden kanssa. Tällä työskentelytavalla saamme tutkimuksemme käytännön tasolle. Tarkoituksenamme on luoda yleiskuva siitä, miten koulusta ja työelämästä syrjäytyminen vaikuttaa nuoren elämään ja millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä.

Haluamme osoittaa kiitokset teemahaastatteluun osallistuneille asiantuntijoille. Olemme saaneet arvokasta tietoa nuorten tilanteesta. Osoitamme kiitokset myös opintäytetyön ohjaajille ja opponentille, joilta olemme saaneet tarvittavaa tukea opinnäytetyöprosessimme aikana.

2 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyömme aiheemme valintaan vaikutti nuorten huolestuttavasti lisääntyvä syrjäytyminen koko Suomessa. Vuonna 2008 kevään yhteishaussa lähes 30 000 nuorta ovat jääneet vaille opiskelupaikkaa ja suurin osa heistä on toimeettomia nuoria, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Suurimmissa kaupungeissa ongelma koetaan vaikeimpana, koska nuoret eivät ole minkään palvelujen piirissä ja heitä on vaikea tavoittaa.

Tutkimustehtävät ovat:

1. Millaisia nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä esiintyy koulumaailmassa, jotka voivat johtaa syrjäytymiseen?
2. Millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä?

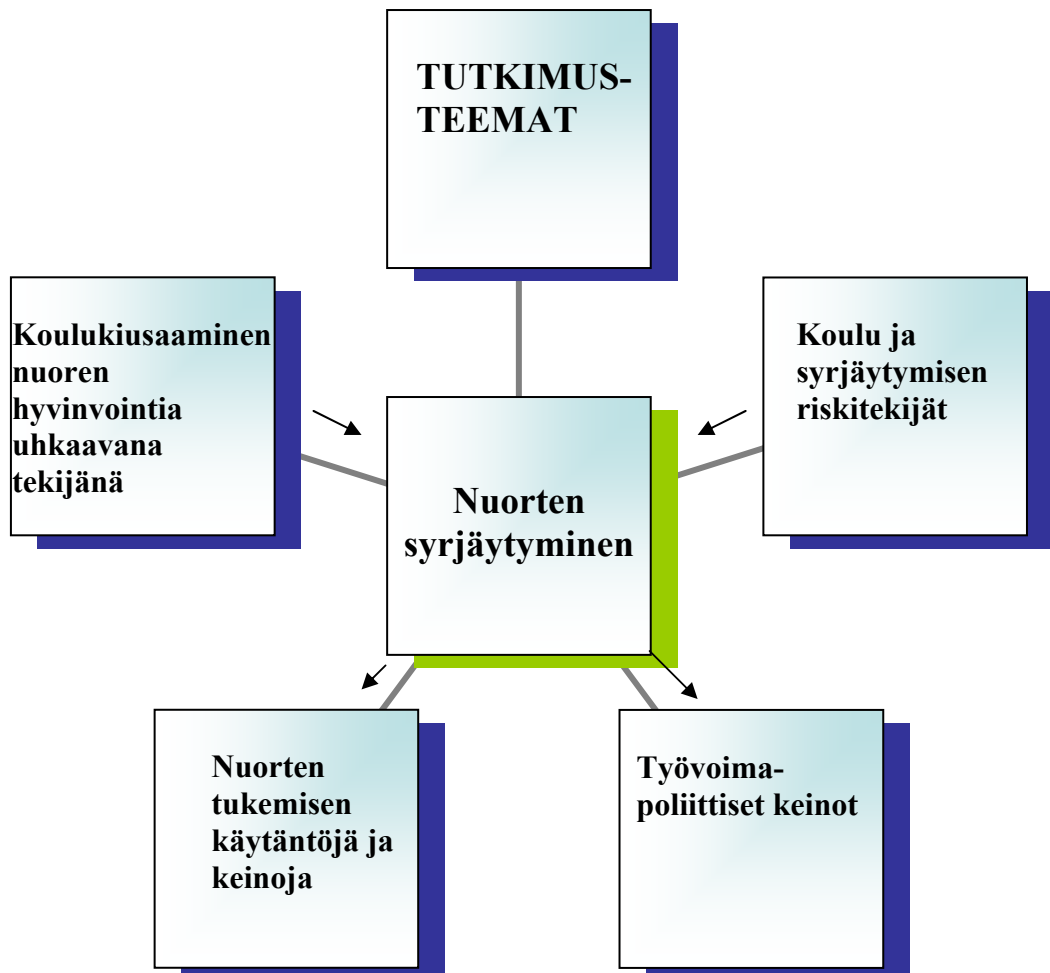
Koulun merkitystä nuorten syrjäytymiseen ei ole tutkittu paljon. Haluamme tuoda esille, että nuoren siirtyminen peruskoulusta toiselle asteelle, ohjaa merkittävästi nuoren tulevaisuutta. Halusimme myös selvittää, onko koulumaailmassa myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat nuoren syrjäytymisriskiin. Saatuja tuloksia pyrimme hyödyntämään tulevassa sosionomin työssämme.

Aikaisempia tutkimuksia aiheesta ovat tehneet muun muassa Nyysölä ja Pajala: Nuorten työura, koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus vuonna 1999. Reetta Pietikäinen on tehnyt tutkimusinventaarin aiheesta: Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin vuonna 2007. Tutkimusinventaari käsittelee nuorten nivelvaiheen palveluja koskevia tutkimuksia.

2.2 Metodologinen lähestymistapa

Tutkimusmetodina olemme käyttäneet kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntämällä aiheeseen liittyviä tutkimustietoja, artikkeleita, kirjallisuutta ja internetlähteitä. Teoriaosuuden aiheet liittyvät keskeisesti tutkimuksen pääaiheisiin sekä asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineisto osuudessa olemme toteuttaneet teemahaastatteluita, jonka avulla pyrimme saamaan kontaktipintaa käytännön työhön. Kvalitatiivisen aineiston analysoinnissa on monia tapoja. Aineiston analyysimenetelmänä olemme käyttäneet aineiston teemoittelua. Teemoittelun avulla olemme nostaneet esille keskeisimmät asiat työssämme ja analysoimme niitä oman pohdinnan ja teoretiedon avulla.

Kuvio 1. Tutkimusasetelmat teemoittain.

Oheisessa kuviossa esitämme työmme keskeisen sisällön ja teemojen jaottelun. Teoreettisena viitekehyksenä tarkastelemme syrjäytymistä, jonka jälkeen siirrymme käsittelemään teemoja aihepiireittäin.

Laadullisessa tutkimuksessa selvitetään yleensä kokemuksellisten ilmaisujen sisältöä. Ilmaisut voivat olla kokemukseen pohjautuvien näkemysten, käsitysten ja ajatusten muodossa. Aineisto kerätään pääsääntöisesti haastattelujen avulla, mutta olemassa olevan kirjallisen tai muun materiaalin käyttö on myös mahdollista. Tutkimuksen tekijän tehtävänä on aineiston kokoamisen lisäksi aineiston käsittely. Haastatteluaineisto puretaan teksteiksi. Kirjoitettu teksti käsitellään tutkimuksellisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 13–16.)

Laadullista tutkimusta tehtäessä koottu aineisto ja tutkija ovat vuorovaikutussuhteessa toistensa kanssa (Kiviniemi 2007, 74). Ihminen on tutkimuksessa kahdessa roolissa, hän on aineiston tuottajana sekä tutkimuksen ja analyysin kohteena. Ihminen toimii tutkijana, joka tekee selvitystyötään mahdollisimman puolueettomasti. Tutkijan taustalla vaikuttavat monet kysymykset, esimerkiksi elämänhistoria ja ihmiskäsitys, jonka mukaan tutkija elää ja toimii (Laine 2007, 34). Tutkimuksen tekijän on pidettävä koko tutkimusprosessin ajan mielessään ennakkokäsityksiin liittyvät kysymykset ja käsiteltävä ne hyväksyttävällä ja perustelulla tavalla (Moilanen & Räihä 2007, 51).

Lähestymme aihetta syrjäytymisen teoreettisesta viitekehyksestä ja käymme vuoropuhelua teemahaastattelujen avulla alan asiantuntijoiden kanssa. Tällä työskentelytavalla saamme tutkimukseemme käytännönläheiselle tasolle. Tarkoituksena on luoda yleiskuva siitä, millaisia nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä esiintyy koulumaailmassa ja voivatko ne johtaa syrjäytymiseen ja millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä. Tutkimuksessa haluamme selvittää millaisia representaatioita löytyy koulumaailmasta. Representaatio tarkoittaa ilmenemismuotoa, sitä, miten joku asia tai olento näyttäytyy jollekulle. Todellisuus koostuu sekä todellisuuden ilmiöistä, että ilmiöiden olemassa olevista esityksistä tai tulkinnoista. Representaatiot ovat yhteydessä todellisuuteen, mutta ne eivät heijasta meille suoraan todellisuutta. (Ojajärvi 2006).

2.3 Tutkimuksen kohdejoukko ja aineiston keruu

Olemme keränneet aineistoon seitsemän teemahaastattelua ja olemme toteuttaneet ne lokakuussa 2008 Oulussa ja Rovaniemellä. Opinnäytetyön teemahaastattelun kohdejoukoiksi olemme valinneet eri alojen asiantuntijoita. Tällä keinoin olemme saaneet opinnäytetyöhömmä syvällisempää näkemystä, mikä lisää tutkimustuloksien luotettavuutta. Olemme pohtineet myös syrjäytymisvaarassa olevien nuorten haastattelua, mutta nuori ei välttämättä koe olevansa syrjäytynyt, vaikka yhteiskunnan näkökulmasta siltä näyttää. Olemme haastatelleet väkivaltatutkijaa, työvoimaneuvojaa, työvoimaohjaajaa, yhteisöpedagogia, koulukuraattoria ja lastensuojeluohjaajaa. Heillä kaikilla on pitkä työkokemus omalta alaltaan. Jokaiselle haastateltavalle olemme kertoneet tarkkaan, mihin käyttötarkoitukseen tarvitsemme haastatteluja. Olemme kertoneet, että opiskelemme Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Vain yksi haastateltava ei halunnut nimeään käytettävän opinnäytetyössämme.

Kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden laajuus ja järjestys vaihtelevat haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 1999, 87). Teemahaastatteluja hyödyntäessä ei ole erillisiä tuloksia vaan tutkija pyrkii keskustelemaan analysoitujen tekstien ja aikaisemman tutkimuksen sekä teorian kanssa. Liikkeelle lähdetään jostain yleisemmästä, vaikkapa ajankohtaisesta ongelmasta ja sitten kavennetaan tarkastelukulmaa ja päädytään omaan tutkimuskohteeseen ja omaan näkökulmaan. Olennaista on, että liitetään oma tutkimus ja siinä tutkittava ilmiö laajempaan asiayhteyteen, kontekstiin. (Viinamäki & Saari 2007, 37–38.)

Olemme käyttäneet avointa haastattelua, jotta saamme asiantuntijan oman näkökulman esiin. Olemme kokeneet tämän parhaaksi vaihtoehdoksi johdattelematta etukäteen haastateltavia vastaamaan tietyllä lailla. Haastattelua ovat ohjanneet valmiiksi laatimamme apukysymykset, jotka muotoutuvat tutkimustehtävistämme. Kysymykset olemme pääosin muotoilleet asiantuntijan toimialan mukaan, koska tavoitteena on saada luotettavaa tietoa tutkimusongelman kannalta tärkeältä alueelta. Avoimessa haastattelussa tilanne muistuttaa eniten tavallista keskustelua. Haastateltava ja haastattelija keskusteleval tietystä aiheesta, mutta kaikkien haastateltavien kanssa ei käydä läpi kaikkia teema-alueita. (Eskola & Suoranta 2003, 86.)

Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Periaate on, että etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkittavaan ilmiöön. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 77–78.)

Haastattelujen nauhoitukseen olemme käyttäneet Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta lainaamaamme VN-4100PC Digital Voice Recorder – nauhuri. Haastattelut olemme siirtäneet tietokoneelle, jonne olemme ensin asentaneet ohjelman, jonka avulla olemme pystyneet purkamaan nauhoituksen tietokoneelle ja kuuntelemaan. Litteroinnin jälkeen olemme poistaneet aineiston nauhurilta ja tietokoneelta. Osan haastatteluista olemme suorittaneet puhelimella. Muutamiiin haastatteluihin olemme pyytäneet tarkennusta vielä sähköpostin avulla.

2.4 Teema-analyysi aineiston analyysimenetelmänä

Tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta kohentaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että ne henkilöt, joilta tietoa kerätään tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman laajasti ja heillä on kokemusta tutkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 88.) Luotettavuutta olemme tavoitelleet laatimalla haastattelurungon, joka pohjautui työmme keskeisimpiin teemoihin. Käsittelemme aineistoa abduktiivisen päättelyn kautta. Abduktiivisessa päättelyssä tutkimuksessa käytetään valmiita teoreettisia johtoideoita, joita tutkimuksessa todennetaan. Tutkimustulosten päättelyssä yhdistyy sekä aineisto että teoria. (Kylmä & Juvakka 2007, 23.)

Haastatteluaineiston analyysin voi tehdä kolmella tavalla. Aineisto puretaan ja edetään suoraan analyysiin enemmän tai vähemmän tutkijan intuitioon luottaen. Aineisto puretaan, minkä jälkeen se koodataan ja siitä edetään analyysiin, purkamis- ja koodaamisvaiheet siirretään ja yhdistetään analyysiin. Laadullisen analyysin pääpiirteitä voidaan tarkastella seuraavasti. Analyysi alkaa usein jo haastattelutilanteessa. Kun tutkija tekee haastattelut, hän voi haastellessaan tehdä havaintoja ilmiöistä niiden useuden, toistuvuuden, jakautumisen ja erityistapausten perusteella. Tutkija voi tyypitellä tai hahmotella malleja syntyneistä havainnoista. Hän voi kerätä lisäaineistoa

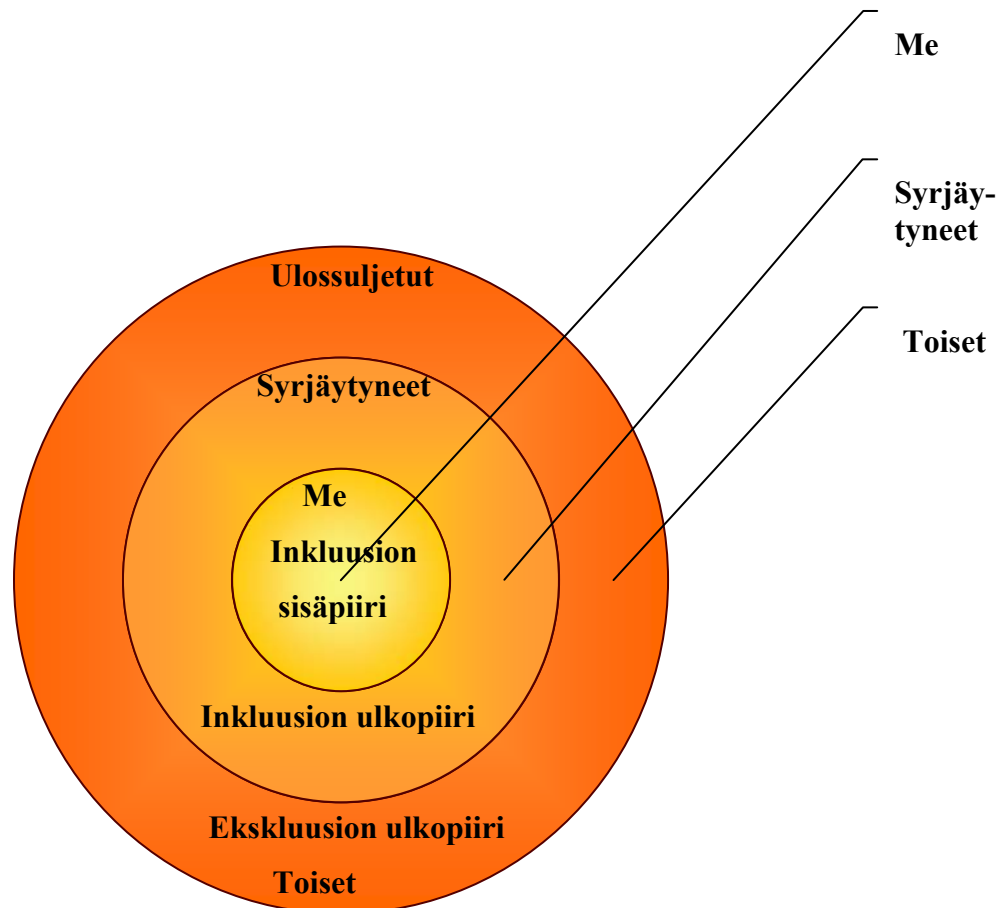
tarkistaakseen jonkin kehittelmänsä hypoteesin tai mallin. Seuraavaksi aineistoa analysoidaan lähellä sen kontekstia. Sen jälkeen tutkija käyttää päättelyä, joka voi olla induktiivista tai abduktiivista. Induktiivisessa päättelyssä on keskeistä aineistolähtöisyys. Abduktiivisessa päättelyssä tutkijalla on valmiina joitakin teoreettisia johtoideoita. Analyysitekniikat ovat moninaisia, ja erilaisia työskentelytapoja on useita. Laadullisessa tutkimuksessa on vain vähän standardoituja tekniikoita. Ei myöskään ole yhtä oikeaa tai yhtä ehdottomasti muita parempaa analyysitapaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 136.)

Toteuttaessa tutkimukseen liittyviä haastatteluja, olemme antaneet haastateltaville nähtäväksi keskeisimmät teemat ja niihin liittyvät kysymykset. Työssä olemme tutkineet, miten koulusta ja työelämästä syrjäytyminen vaikuttaa nuoren elämään. Syrjäytymisilmiötä olemme tarkastelleet koulukontekstissa tutkimalla koulukiusaamisen ja koulun merkitystä nuoren syrjäytymisessä.

Laadullisessa tutkimusprosessissa aineiston käyttö, tulkintojen teko ja käsitteiden kehittäminen ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat ainakin osittain yhtä aikaa. (Metsämuuronen 2006, 122.) Olemme tulleet siihen tulokseen, että aineiston analyysimenetelmänä teema-analyysi on käyttökelpoisin työssämme. Analyysivaiheessa tarkastelemme rakennettujen teemojen avulla tutkimuskysymyksiä, jolloin saamme teemat nivoutumaan tutkimuksen lähtökohtiin.

Eskola ja Vastamäki (2001, 41–42) määrittelee teema-analyysin aineiston jäsentämisenä teemojen mukaisesti. Aineistoa käsitellään pelkistetyksi niin, että jokaisen teeman alle kootaan kaikkien haastateltavien vastaukset kyseiseen teemaan. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston järjestämistä valikoitujen teemojen mukaan, jonka jälkeen aineiston analysointi on näkyvämpää, koska aineisto on järjestetty tiiviimpään ja luettavampaan muotoon. Hirsjärvi & Hurmeen (2000, 142) mukaan teemoittelu tarkoittaa sitä, että erilaisten kategorioiden avulla voidaan löytää tutkimusaineistosta mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja, joista voidaan tehdä päätelmiä. Olemme pohtineet analyysinmenetelmänä myös Grounded theorya eli ankkuroitua teoriaa, mutta aloittelevina tutkijoina koimme sen liian vaativana toteuttaa näin lyhyessä ajassa.

Ensimmäisessä vaiheessa aineistoa arvioidaan ennakkoluulottomasti ja avoimesti. Toisessa vaiheessa tutkija etsii ja kuvaa aineistonsa keskeisiä teemoja, niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Seuraavassa vaiheessa teemat esitellään ja saatuja tuloksia kuvataan, sen jälkeen aineistosta rakennetaan johtopäätöksiä. (Eskola & Vastamäki 2001, 40–41.) Aluksi olemme järjestelleet tutkimushaastattelujen aineistot rakennettujen teemojen alle ja tarkastelemme aineistoa analyysia teoreettisen viitekehyksen kautta.

Kuvio 2. Eksklusiivinen yhteiskunta (Helne 2002, 171).

Viitekehyksenä olemme käyttäneet syrjäytymisen määritelmää. Oheisessa kuviossa esitämme Helneen (2002, 171) näkemyksen eksklusiivisesta yhteiskunnasta. Syrjäytymisen käsite paikallistaa syrjäytyneet normaalin yhteiskunnan reunoille tai ulkopuolelle. Syrjäytymisestä keskusteltaessa vedetään raja ”meidän” sisäpuolella olevien, ja ”heidän” ulkopuolella olevien ”toisten” välille. Syrjäytyminen syntyy ainoastaan suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Syrjäytyminen on prosessi, jonka vastaprosessina on liittäminen. Englannin kieliset vastineet käsitteelle ovat exclusion ja inclusion. Vertaamme Helneen näkemyksen käyttökelpoisuutta työssämme.

2.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline ja luotettavuuden kriteerinä on tutkija itse. Luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tutkijan on jatkuvasti pohdittava ratkaisujaan ja otettava kantaa analyysin kattavuuteen sekä tekemänsä työn luotettavuuteen. (Eskola & Suoranta 2003, 210–211.) Tutkimusmenetelmistä ei voida sanoa, onko se epäluotettava vai luotettava. Luotettavuus määräytyy suhteessa tutkittavaan ilmiöön. (Metsämuuronen 2006, 200.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen teon eri vaiheista. Haastattelujen litteroinnit ja analyysin vaiheet olemme kirjoittaneet auki, jotta lukija on selvillä työmme eri vaiheista. Opinnäytetyömme luotettavuutta lisää laaja perehtyminen relevanttiin lähdeaineistoon sekä alan asiantuntijoiden valikoituminen työprosessiimme.

Tutkimukseen liittyy aina eettisiä ratkaisuja. Ihmistieteissä joudutaan eettisten kysymysten ääreen tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Niin on silloinkin, kun välttämättä ei tavata ihmisiä kasvoista kasvoihin, vaan tutkimus tehdään dokumenttiaineiston pohjalta. Tutkijan eettinen velvollisuus on esittää tietoa, joka on niin todennettua ja varmaa kuin mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 19–20.)

Olemme pohtineet eettisiä valintoja läpi opinnäytetyöprosessin ja pyrimme tekemään eettisesti kestävästä opinnäytetyöstä. Olemme työskennelleet pitkään hoitotyössä ja sosiaalialalla, jossa olemme joutuneet pohtimaan eettisiä valintoja. Kokemuksemme myötä olemme sisäistäneet vahvasti eettiset periaatteet, mikä auttaa valintojen tekemistä työssämme. Näiden arvojen varaan olemme rakentaneet työmme eettiset valinnat.

3 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN

3.1 Nuoruuden kehitys

Nuoruus on aikaa, jolloin on opittava ohjaamaan omaa elämäänsä oman yksilöllisyyden kautta suhteessa muihin ihmisiin ja maailman kaikkeuteen. Oppiminen jatkuu koko elämänkaaren ajan, mutta nuoruudessa se on erityisen kiihkeää. Nuoren yksilöllisyys ei vielä ole puhjennut täyteen kukkaan, mutta valmistelu- ja kokeilu-aika alkaa nuoruudessa. (Dunderfelt 2004, 93.)

Nuoruus jaetaan varhaisnuoruuteen eli murrosikään (12–16 vuotta), nuoruuden keskivaiheeseen (16–19 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19–25 vuotta). Nuoruusiän aikana muuttuu suhde itseen, fyysiseen minään ja omaan ulkonäköön. Myös suhde omiin mielipiteisiin ja ajatuksiin muuttuu. Tämän lisäksi muuttuu suhde muihin ihmisiin, lähipiiriin sekä laajemmin yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin. Maailmankuva alkaa jäsentyä ja yleismaailmalliset kysymykset alkavat kiinnostaa. Pari- ja ystävyysuhteet tulevat kodin ja pihapiirin suhteiden tilalle. (Vilkko-Riihelä 2003, 243.)

Nuori voi kokea kaikkivoipaisuuden tunnetta, hän tuntee kykenevänsä elämään itsenäistä elämää ja vaikka muuttamaan ulkomaille. Kuitenkin nuoren on kohdattavat omat rajoituksensa. Minuuttaan rakentaessaan nuori kokee voimakkaana tarvitsevuuden ja erillisyyden ristiriidan. Vastuu pelottaa ja hän kaipaa vanhempien turvaan takaisin. Kun nuori irtautuu kodin otteesta, hän kohdistaa tarvitsevuuden tunteet ystäviin tai seurustelukumppaniin, jotka jakavat saman aatemaailman ja auttavat vastavuoroisesti toistensa persoonallisuuden kehitystä. (Vilkko-Riihelä 2003, 243–244.) Nuoren on selviydyttävä erilaisista haasteista eli kehitystehtävistä. Kehitystä ja muutosta tapahtuu kaikilla osa-alueilla. Kehityksessä kuitenkin korostuvat tunne-elämän alueen kriisit ja sosiaaliset muutokset. Käsitteet muuttuvat abstraktiksi. Ne edustavat erilaisia luokkia ja muodostavat hierarkioita. Vertauskuvien ja symbolien ymmärtäminen paranee. (Vilkko-Riihelä 2003, 244–245.)

Taulukko 1. Mahlerin mukaan psykologisen syntymän keskeiset piirteet nuoruusiän näkökulmasta.

KEHITYSPIIRRE	ILMENEMINEN
fyysisyys	ulkonäkö, seksuaalisuus ja fyysinen kehitys
kaikkivoipaisuuden tunne	uskoo selviytyvänsä mm. yksinasumisesta
eroahdistus	hylätyksi tulemisen pelko, sosiaaliset pelot
uhma	kiukunpurkaukset, kuohuntaa
rajojen etsintä	siipien kokeilu, kotoa irtautuminen
psykkinen autonomia	itsekkyyys, egoismi, kaveriin ripustautuminen tarvitsevaisuus-, itsenäisyys-vuorottelu
maailman valloitus	kokee maailman itselleen avoimena seurustelusuhteita
samaistumisen kohteita	viihdemaailman idolit, ystäväpiiri

Taulukossa on rinnastettu joitakin keskeisiä piirteitä. Nuoruusiän syntymä on sosiaalinen syntymä, koska nuori yleensä liittyy moniin ryhmiin, irtoaa perheestä ja muodostaa uusia suhteita esimerkiksi parisuhteen. (Vilkko-Riihelä 2003, 244.)

Havighurstin mukaan nuoruusiän keskeisiä kehitystehtäviä ovat oman ruumiin hallinta, hyväksyntä ja käyttö. Kehitystehtäviin kuuluvat myös oman sukupuolen mukaisen roolin löytäminen, kypsä suhde molempiin sukupuoliin ja tunne-elämän itsenäisyys suhteessa muihin aikuisiin. Nuorelle kehittyy valmius perustaa perhe ja toimia sosiaalisesti vastuullisesti. Nuoruusiän aikana kehittyy arvomaailma ja moraali. (Vilkko-Riihelä 2003, 245.)

Nuoruuden keskivaiheella kuohunta on taantunut ja nuori etsii identiteettiään. Nuori irtautuu henkisesti vanhemmistaan. Hän voi olla terävä kritiikissään. Auktoriteetteja ja vanhempia ei enää ihannoida ja idealisoida. Omiin mahdollisuuksiin nuori uskoo ja kokee olevansa kaikkivoipainen. Ihastumiset ja seurustelusuhteet vaihtuvat usein. Kauden loppupuolella seurustelusuhteet kestävät jo pitempään. Nuoret pohtivat

maapallon tulevaisuutta omien tulevaisuudensuunnitelmien lisäksi. (Vilkko-Riihelä 2003, 248–249.)

Nuoren identiteetin etsintää ja muokkautumista auttavat toveripiiri ja kodin suhtautuminen itsenäistymispyrkimyksiin. Menestyminen opinnoissa ja onnistumisen kokemukset muokkaavat identiteettiä. Identiteetin etsintä saattaa aiheuttaa ylilyöntejä. Koska nuori voi olla epävarma, hän voi omaksua täysin vanhempien arvomaailman vastakkaisia mielipiteitä, pukeutua huomiota herättävästi tai toimia muuten tavanomaisten normien vastaisesti. Nuori yrittää etsiä sellaisia arvoja, joita voisi omassa elämässään noudattaa. Elämään etsitään tarkoitusta ja mielekkyyttä. Osa protestoi ja etsii pitkäänkin omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Tutkimusten mukaan pojilla on enemmän sopeutumisvaikeuksia ja kahnauksia ympäristön kanssa kuin tytöillä. Tämän ajanjakson aikana yleensä nuoren minuus eheytyy ja hän alkaa tajuta paikkansa ympäristössään. Nuori kokee, että hän ei muutu jatkuvasti, minuuutta leimaa tietty pysyvyyden tunne. (Vilkko-Riihelä 2003, 249.)

Myöhäisnuoruudessa nuoren maailmankuva selkiytyy ja identiteetti vakiintuu. Nuori on ratkaissut kantansa moniin elämän peruskysymyksiin ja löytänyt oman minuutensa. Kauden keskeisiä kriisejä ovat maailmankatsomuskriisit ja ideologiset kriisit. Keskeisiä haasteita ovat oman paikan ja roolin löytäminen, läheisyyden tunteen jakaminen pari- ja ystävyysuhteissa, kodista irtautuminen, koulutuksen ja uran suunnittelun toteuttaminen, arvomaailman jäsentyminen ja sosiaalisesti vastuullisen toiminnan omaksuminen. Nuori ei ole enää yhtä jyrkkä ja tuomitseva vanhempiaan kohtaan. Vanhemmat kohtaavat aikuisen entisen lapsen asemasta. Uskonnolliset ja puoluepoliittiset näkemykset omaksutaan usein vanhemmilta. Nuori etsii isiensä tavoin omia arvoja, nykyisen tiedonvälityksen ja erilaisten alakulttuurien maailmassa vaihtoehtoja on yhä enemmän. (Vilkko-Riihelä 2003, 253.)

Nuoruuden kehitystehtävät ovat haasteita, joiden kohtaaminen ja joista selviytyminen mahdollistaa nuoren kehityksen ja siirtymisen seuraavaan elämänvaiheeseen. Nuoruuden kehitystehtävän haasteita on saavuttaa uusi ja kypsempi suhde toisiin ihmisiin. Löytää itselleen naisen tai miehen rooli, hyväksyä oma ulkonäkö ja oppia käyttämään omaa ruumistaan tarkoituksenmukaisesti. Tunne-elämässä saavutetaan itsenäisyys vanhempiin ja toisiin aikuisiin, valmistaudutaan parisuhteeseen ja perhe-

elämään sekä otetaan vastuuta taloudellisista asioista. Nuoren tulee kehittää oma arvomaailmaa ja moraalialia, joiden mukaan hän voi ohjata elämäänsä. (Dunderfelt 2004, 94–95).

3.2 Syrjäytyminen käsitteenä

Syrjäytyminen on moniulotteinen ilmiö, jolle mitään yksittäistä selitystä ei voida osoittaa. Köyhyyden ohella on puhuttu paljon syrjäytymisestä. Käsite on alun perin lähtöisin työmarkkinatutkimuksesta, missä sillä tarkoitettiin työelämän ulkopuolelle joutumista. Myöhemmin käsite on liitetty yhteiseksi nimittäjäksi kaikenlaiselle huono-osaisuudelle. (Karisto & Takala & Haapola 2003, 108.)

Euroopassa syrjäytymiskäsite yleistyi 1990-luvulla. Osasyynä käsitteen yleistymiseen oli, että Iso-Britannia ja Saksa olivat haluttomia myöntämään, että heidän maassaan esiintyi varsinaista köyhyyttä. Nämä maat näkivät, että köyhyys oli estettävissä joko työmarkkinoiden tehokkaalla toimivuudella tai hyvinvointivaltion myöntämällä etuuksilla. Tällöin otettiin käyttöön termi ”sosiaalinen syrjäytyminen”, joka luotiin kompromissina köyhyyskeskustelulle (Ruotsalainen 2005, 33.) Tutkimuksissa syrjäytyminen on liitetty toimeentulo-ongelmiin, työttömyyteen, köyhyyteen ja sosiaalisiin ongelmiin. Sipilä on kiinnittänyt erityistä huomiota syrjäytymisen ongelmaan. Sipilän mukaan syrjäytyminen tarkoittaa yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta. Nyky-yhteiskunnassa huono-osaisia yhdistävä piirre on syrjäytyminen, pelko ajautumisesta marginaaliasemaan, jossa kulutus vähenee ja elämäntapa supistuu. (Raunio 1990, 37.)

Helne käyttää syrjäytymisestä rinnakkaistermiä marginaalisaatio, joka on neutraalimpi ilmaisu, eikä liitä huono-osaisia yhteiskunnan ulkopuolelle. Helne painottaa, että syrjäytymistermiä käyttämällä luomme raja-aidan yhteiskunnan sisällä ja ulkopuolella oleville. Käsite on varsin leimaava, jolloin syrjäytymisdiskursseissa huono-osaiset paikantuvat yhteiskunnan elämänpiiriin ulkopuolelle. Marginaalisaatio on ikään kuin rajalla olemista, siihen liittyy normaalisuuteen tai sisäpiiriin palaamisen mahdollisuus. Marginaalissa elävillä ihmisillä voi uhata syrjäytymisen riski, putoaminen poissuljettuihin, syrjäytyneiden joukkoon. Eksklusio on kokonaan ulossulkemista, Helnen näkemyksen mukaan se ymmärretään syrjäytymisenä. (Helne 2002, 21.)

Pohjola näkee syrjäytymisen vallan käsitteenä. Suomalainen termi syrjäytymisestä kuulostaa oudon omaehtoiselta toiminnalta. Ruotsalainen *utslagning* ja brittiläinen käsite *exclusion* viittaa vahvasti yhteiskunnan ulossulkemiseen, jossa ihminen siirretään elämän reuna-alueille. Ulossulkeminen on seurausta erilaisista yhteiskunnallisen vallan käytöstä, jossa valta riisuu syrjäytetyiltä aktiivisen kansalaisen roolin, jota pyritään tukemaan erilaisilla aktivointi toimenpiteillä. (Pohjola 2001, 188.)

Jaskari (2007, 74) näkee syrjäytymisen ja huono-osaisuuden olevan merkittävä uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Jaskari (2007, 7) toteaa yhä pienemmän joukon olevan työssäkäyviä, jotka huolehtivat yhteiskunnan toimivuudesta. Mikäli syrjäytyneiden joukko kasvaa, tällöin myös kansantulot vähenevät, joka on merkittävä uhka hyvinvointiyhteiskunnan säilymiselle.

Sipilä (1985, 83) on todennut, että syrjäytyminen kokemuksena luo yksilöön sisäistä painetta, joka saattaa muuttua tuhoavaksi toiminnaksi henkilö itseään kohtaan. Yksilö voi turvautua päihteiden liikakäyttöön ja huumeisiin helpottaakseen oloa. Oman arvontunto häviää ja yksilö voi kokea, ettei ole mitään. Sipilän mukaan syrjäytyminen on prosessi, jossa yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävät sidokset heikkenevät. Hän näkee palkkatyön puuttumisen ja perheen ulkopuolelle joutumisen merkittävänä syrjäytymistä vahvistavana tekijänä. Liittäminen on johdonmukaisena ajatuksena läsnä, sillä sidosten uudelleen vahvistaminen on keskeinen yhteiskunnallinen tehtävä.

Juhilan mukaan syrjäytyminen ja liittäminen kuuluvat toiminnallisesti yhteen, hän määrittelee syrjäytymisen prosessiksi, jonka vastaprosessi on liittäminen. Syrjäytymisen käsitteellisenä vastakohtana on sosiaalinen osallisuus, jota edistämällä pyritään syrjäytyneet liittämään yhteiskunnan toimintoihin mukaan. Työ, harrastukset ja koulutus ovat keskeisiä integroivia keinoja saattaa syrjäytyneet mukaan yhteiskunnan elämänpiiriin. (Juhila 2006, 50, 53.) Syrjäytymisen prosessiin vaikuttavat ensisijaisesti köyhyys ja pienituloisuus, mutta myös matalalla koulutustasolla ja epävakaalla elinympäristöllä on siihen vaikutuksia. Prosessin seurauksena ihmiset ovat vailla yhteiskunnan palveluita, sosiaalisia verkostoja ja kehitysmahdollisuuksia. Köyhyys ja pienituloisuus sysäävät liikkeelle prosessin, jonka seurauksena yksilö joutuu huono-osaisuuden kierteseen. (Juhila 2006, 54–55.)

Syrjäytymisestä voidaan puhua, mikäli yksilö elämäntilanteessa tapahtuvan muutoksen myötä ajautuu ulos yhteiskunnan keskeisiltä foorumeilta. Syrjäytymisessä ongelmat kasautuvat tai pitkittyvät, niin etteivät ne ole enää yksilön hallittavissa. Elämäntilanteen katoa ja siihen liittyy vieraantumisen kokemista. Syrjäytyminen on yksilön ja yhteisön välinen ristiriita. Syrjäytymisessä on kyse yksilön ja yhteiskunnan normijärjestelmän välisestä kriisistä. (Ulvinen 1998, 11.)

3.3 Nuorten syrjäytymisestä

Kansainvälisesti tarkasteltuna nuorilla on hyvät elinolot maassamme. Suomessa on maksuton koulujärjestelmä, monipuoliset opiskelumahdollisuudet ja opintotukijärjestelmä. Osa nuorista on kuitenkin syrjäytymisvaarassa. Työttömyyden pitkittyminen on erityisen tuhoisaa nuoren tulevaisuuden kannalta. Syrjäytymisvaarassa on arvioitu olevan 5-10 prosenttia nuorista. Syrjäytyneen nuoren elämäntilanteen maksaa yhteiskunnalle luvattoman paljon. Nuori katsotaan olevan syrjäytynyt, mikäli hän ei omaksu valtakulttuuria eli yhteiskunnan arvo- ja normijärjestelmää. Nuoren syrjäytyminen etenee vaiheittain ja ulottuu lopulta koko elämään. (Ulvinen 1998, 49.)

Kauhajoen tragedia 23.9.2008 on saattanut suomalaiset jälleen kerran murheellisella tavalla kasvatustien väkivallan kanssa. Syitä väkivaltaan on etsitty yleisestä pahoinvoinnista, yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä sekä julkisen sektorin varhaiseen puuttumiseen suunnatusta resurssivajeesta. Kasvattajia mietityttävät arvot, jotka toteutuvat koulun arjessa. Opetuksen perustehtäviin kuuluu yhteisöllisyyden edistäminen, vastuullisuus sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittaminen. (Huuki & Manninen 2008, 2.)

Luimme edellä esitetyn lehtiartikkelin, kun mietimme opinnäytetyöhöme teemahaastatteluun sopivia asiantuntijoita. Artikkelin herätti mielenkiintomme, jolloin päätimme kysyä tutkijaa haastateltavaksi. Meistä oli erittäin hienoa, että tutkijalta löytyi aikaa haastatteluamme varten. Huuki työskentelee Oulun Yliopiston väkivaltatutkijana ja oli työmme ensimmäinen teemahaastateltava asiantuntija. Kysyimme häneltä nuorten syrjäytymiseen johtaneita syitä. Huuki (2008) painottaa, että mikäli yhteiskunnallisiin riskitekijöihin ei puututa riittävän ajoissa, koituu tästä yhteiskunnalle valtavia kustannuksia ja syrjäytymisen lisääntymistä. Yksi huostaanotto maksaa yhteiskunnalle

70 000 €/vuodessa. Huuki puhuu episteemisestä epäoikeudenmukaisuudesta, jolloin nuorta ei arvosteta, kuunnella eikä oteta todeksi. Seurauksena on, että nuoren itsetunto häviää ja sillä on kauaskantoisia vaikutuksia. Sukupuolen huomioiminen on tärkeää. Tyttöillä aggressio voi kääntyä sisäänpäin, jolla voi olla tuhoisia vaikutuksia, kuten itsensä viiltely. Tytöistäkin pitäisi olla huolissaan, vaikka he ulospäin vaikuttavat kilteilta ja hiljaisilta. Tyttöjen ongelmia on vaikea havaita, sen sijaan poikien pahoinvointi näkyy selkeämmin ulospäin. Huuki näkee tärkeänä elämäntaitojen opettelemisen uutena oppiaineena. Tällä hetkellä elämäntaitoja opetellaan kaiken muun opiskelun ohessa ja niihin ei panosteta aikaa.

3.4 Syrjäytymisen noidankehä

Nuoren aikuisen syrjäytymisen ymmärtäminen edellyttää sekä hänen nykyiseen elämäntilanteeseensa kuuluvien tapahtumien, että hänen elämäänsä aiemmin kuuluneiden, syrjäytymisen riskiä lisänneiden tekijöiden tarkastelua (Ek & Saari & Viinamäki & Sovio & Järvelin 2004, 18). Syrjäytymisvaarassa olevalla nuorella voi olla monenlaisia ongelmia. Peruskoulun jälkeiset nivelvaiheen ongelmat ovat usein havaittavissa huomattavasti aikaisemmin kuin 9 luokan keväällä. Ongelmat voivat olla havaittavissa ala-asteella, kotona tai joskus jopa päiväkodissa. Syrjäytymisprosessi etenee vaihe vaiheelta ja syvenee ja muodostaen eräänlaisen noidankehän. (Kivelä & Ahola 2007, 17.)

Taulukko 2. Takala (1992, 38) on esittänyt syrjäytymisestä 5-vaiheisen prosessin, joka koko ajan pahenee ja laajenee.

1. vaiheessa nuorella on vaikeuksia kotona, koulussa tai sosiaalisessa toimintaympäristössä →   2. vaiheessa kouluallergia saattaa näyttäytyä alisuorituksena tai koulun keskeyttämisenä →   3. vaiheessa nuori ei pääse työmarkkinoille ja ajautuu työttömäksi →   4. vaiheessa elämäntilanne johtaa täydelliseen syrjäytymiseen, jota kuvaa työn vieroksunta, kriminalisoituminen, sosiaaliturvalla toimeentulo, päihdeongelmat, eristäytyminen tai muu marginalisoituminen →   5. vaiheessa tilanne saattaa lopulta johtaa nuoren laitostumiseen tai eristäytymiseen muusta yhteiskunnasta

Taulukossa on esitetty syrjäytymisprosessin eri vaiheet. Mitä pitemmälle syrjäytyminen etenee, sitä syvemmälle muodostuu uloslyönti koko yhteiskunnasta.

Syrjäytymisvaarassa oleva nuori käyttää väärää ajattelu- ja arviointitapoja. Heikon itsetunnon omaavalle nuorelle on tyypillistä, että hän käyttää irrelevantteja päätöksentekomalleja. Tämä voi johtaa häiriökäyttäytymiseen, joka johtaa toistuviin epäonnistumisiin ja aiheuttaa vähitellen yhä suurempia vaikeuksia. Ansaan joutunut ei näe yhteyttä oman toimintansa, tulevaisuuden mahdollisuuksien ja menestymisen välillä, minkä vuoksi ongelmat kasaantuvat ja epäonnistumisenkierte voi jatkua vuodesta toiseen. Kierteen taustalla voi olla taipumus sosiaaliseen arkuuteen tai huonot kokemukset sosiaalisista kontakteista. Nuoren omaksuma toimintastrategia muodostaa noidankehän, jossa epätarkoituksenmukaiset toiminnot ja epäonnistumiset toistavat itseään. (Ek ym. 2004, 20.)

Hämäläinen- Luukkaasta (2007, 5–7, 17–18) ym. mukailten nuorten käyttäytymisessä on usein havaittavissa selviä konkreettisia merkkejä ongelmista. Näitä voi olla selittämättömät poissaolot, heikko koulumenestys, häiriköityminen tai vetäytyminen. Lisäksi kodin rajojen puute voi johtaa nuoren turvattomuuden tunteisiin. Vanhemmat eivät joko osaa tai ei pysty asettamaan rajoja nuorelle. He pelkäävät lastensa suuttuvan kontrolloinnista. Perheen epäsäännöllinen elämärytmi, kuten vapaat nukkumaanmenoajat, tv:n katselu, tietokoneella pelaaminen sekä kavereiden kanssa liikkuminen ilman kotiintuloaikoja ovat merkkejä kodin rajattomuudesta. Nuorella tämä voi näkyä väsymyksenä, keskittymiskyvyn puutteena tunneilla tai lintsaamisena. Kotona voi olla monenlaisia ongelmia esimerkiksi parisuhdeongelmia, päihdeongelmia, kodin rikkonaisuutta tai jopa fyysistä väkivaltaa.

Terveysongelmat lapsuudessa sosiaalisten tekijöiden ohella voivat vaikuttaa sekä opiskelu- että työssäkäyntimahdollisuuksiin myöhemmin. Tutkimuksilla on osoitettu, että huonot sosiaaliset olot voivat johtaa lapsen sairasteluun. Lapsen huono terveys saattaa myöhemmin puolestaan johtaa huonompaan sosiaaliseen asemaan terveyden perusteella tapahtuvan valikoitumisen kautta. Heikolla terveydellä ja työttömyydellä aikuisiässä voi olla yhteinen tausta yksilön aiemmassa elämänhistoriassa. Historiaan voi liittyä esimerkiksi voimakkaita yhteiskunnallisia tai ympäristön muutoksia. (Ek ym. 2004, 18–19.)

Helneä (2005, 39) mukailleen syrjäytyminen voidaan nähdä prosessina, jossa sama ihminen voi olla elämänsä eri vaiheissa yhteiskunnan sisällä olevan roolissa kuin syrjäytyneen roolissa. Tilanne on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Ihminen voi olla jossain elämäntilanteella osallinen - toisella poissuljettu. Syrjäytymisen ulkopuolisuus on suhteellista, mikä on tuskallista ja nöyryyttävää. Syrjäytyminen syntyy ainoastaan suhteessa toisiin ihmisiin. Syrjäytyminen ei ole lopullista, vaan syrjäytynyt voi palata takaisin osallisuuteen, jolloin marginaalissa olo voidaan nähdä välitilana, ohimenevä elämäntilanteena.

4 KOULUKIUSAAMINEN NUOREN HYVINVOINTIA UHKAAVANA TEKIJÄNÄ

4.1 Nuoren vertaissuhteet koulumaailmassa

Vertaisilla tarkoitetaan nuoren kanssa samalla tasolla olevaa kognitiivisesti, emotionaalisesti ja sosiaalisessa kehityksessä olevaa yksilöä. Vertaissuhteet viittaavat nuoren vuorovaikutussuhteisiin vertaistensa kanssa. Vertaissuhteilla on erityisen suuri merkitys nuoren elämässä. Koulussa luokkakaverit muodostavat lähimmän sidosryhmän. Nuori omaksuu arvoja, normeja ja vuorovaikutustaitoja vertaissuhteissa, joissa nuori kokee niin myönteiset kuin kielteiset tunteet. Jos vuorovaikutuskumppani voidaan valita, yksilö hakeutuu mielellään samankaltaisten arvo- ja ajatusmaailman seuraan. (Pörhölä 2008, 94.)

Ystävillä on tärkeä merkitys nuoren psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Koulukiusaaminen vahingoittaa nuoren vertaissuhteita ja hänen suhtautumistaan ikätovereihinsa, mistä voi muodostua vakava riski nuoren psykososiaaliselle hyvinvoinnille. Kouluaikana koetut ongelmat vertaissuhteissa, voivat vaikeuttaa nuoren kiinnittymistä yhteisöön ja se voi heikentää nuoren opiskelu motivaatiota. Koulukiusaamisella voi olla kauaskantoisia vaikutuksia nuoren opiskelu- ja työuralle. Vaikutukset voivat johtaa sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen myöhemmässä elämänvaiheessa. (Pörhölä 2008, 94.)

Perehdyimme koulumaailman vertaissuhteiden merkitykseen haastatteleamalla Oulun Yliopiston väkivaltatutkijaa Huukia, kysyimme tutkijalta nuorten vertaissuhteiden merkityksestä koulumaailmassa. Koulumaailman vertaissuhteet ovat statuksen tavoittelua, jossa pyritään tavoittelemaan suosiota, arvostusta ja kunnioitusta tovereiden keskuudessa. Suositulla nuorella on paljon resursseja. Koulu yhteisöön muodostuu hierarkkinen asetelma, jossa on epätasaisia valtasuhteita. Hierarkian korkeimman statuksen omaavat henkilöt vahvistavat omaa asemaansa painamalla heikompia osia alaspäin. Alemman status kamppailun nuoret ovat pelinappuloita. Lisäksi on satunaisia pelinappuloita, joita on vara rökittää hienovaraisesti, esimerkiksi naamioida herjaus vitsiksi. Statuksen hallitsijat eivät myönnä kiusaamista, vaan kertovan sen olevan pelkkä huulen heitto. Huuki painottaa, että kohteella on oikeus määritellä, mikä on kiusaamista. Jokaisella nuorella on oma subjektiivinen tulkinta rajasta, minkä kokee

kiusaamiseksi. Tekijä ei voi kiusaamista määrittää, sillä huumori on vahva väkivallan tekijä. Tällaista väkivaltaa on vaikea nähdä ja puuttua niihin. Väkivallasta välittämiseen -projektissa pyritään löytämään uusia keinoja kiusaamismekanismien näkyväksi tekemiseen. Koulun ongelmana on tietopainotteisuus, elämäntaitoja ei opeteta erikseen. Huuki näkee tärkeänä elämäntaitojen opettelemisen uutena oppiaineena, jossa arvot olisivat merkittävänä osana. Välittämistä ja hoivaa ei ole nostettu tiedon tasolle, niitä ei arvosteta riittävästi. Seurauksena voi olla empatian puute, nuoret eivät kykene asettumaan toisen asemaan. Nuorilla esiintyy pahoinvointia, joka ilmenee ilmapiiri ongelmina. Kouluyhteisössä vallitsee epätasapaino, joka esiintyy erilaisina statusasemina. On paljon valtaa olevia nuoria ja niitä, joilla valtaa ei ole. Seurauksena on heikon valta-aseman omaavien alistamista ja kiusaamista. Työntekijän tulee nähdä yhteisön valtasuhteiden epätasapaino ja puuttua siihen heti. Kouluyhteisöön tulee luoda mahdollisimman tasapainoinen ryhmä, jossa hierarkiasuhteita ei esiintyisi. Tällöin vältytään suurimmilta vertaissuhteiden ongelmilta.

Lapsilla on omat kirjoittamattomat pelisäännöt, juorukellot leimataan helposti. Kynnys kertoa opettajalle on suuri. Tällöin opettajan tulee tukea ja kannustaa oppilaita kertomaan ilmapiiri ongelmista, koska hän pystyy vaikuttamaan asioiden selvittämiseen. Opettaja selvittää ketkä ovat ylempänä ja ketkä alempana hierarkiassa. Ammatilaisen tulee valtaistaa niitä lapsia, joilla ei ole valtaa ja ovat hierarkiassa alimpana. Opettajien tulee muuttaa perinteisiä työtapoja esimerkiksi liikuntatunneilla, joissa on totuttu siihen, että yksi oppilas valitsee ryhmän. Tämä toiminta vahvistaa hierarkiaa, vahvat pärjäävät ja vahvat pääsevät valitsemaan. Alemman hierarkian oppilaat ovat jatkuvasti huonommassa asemassa. Kyseinen työskentelytapa vahvistaa jo hierarkian Kingin asemaa. (Huuki, 2008.)

Kasvatuksessa tulee löytää vaihtoehtoisia mieheyden ja naiseuden malleja. Nykykulttuurissa poika ei voi olla empaattinen, muutoin hänellä on suuri vaara tulla kiusatuksi. On vallalla käsitys, että tytön tulee olla näyttävä, jos hän poikkeaa marginaalisuudesta, hän tulee helposti kiusatuksi. Mieheyden kuvaa tulee muuttaa. Koulu voi muuttaa kulttuuria, henkilökunnan asenteella on paljon merkitystä. Tyttöjen ja poikien suhteita romantisoidaan ja erotisoidaan ajattelematta, esitetään piiloviestejä leimaamalla kaverisuhteet seurustelusuhteiksi.

Tämä aiheuttaa kitkaa eri sukupuolten välillä. Kanssakäymistä eri sukupuolten välillä tulee opettaa niin, että tytöt ja pojat voivat toimia yhdessä tasavertaisina kumppaneina. Kyseinen malli antaisi hyvän pohjan tulevaan työelämään, jossa miehet ja naiset työskentelevät keskenään. (Huuki, 2008.)

Pienillä pojilla on keskimäärin hiukan useammin herkkyiden taitojen vajetta empatointikyvyssä kuin tytöillä. Heidän synnynnäinen mielenkiintonsa ei aseta empatian oppimista ensimmäiseksi, empatointikyky ja – halu kehittyy keskimäärin myöhemmin kuin tytöillä. Pojilla kehittyy ensiksi kyky ja halu systemoida eli ymmärtää systeemisiä sääntöjä. Poikien empatointikyky kasvaa, kun ikää tulee lisää. Empatiakasvatus täytyy aloittaa varhain. (Cacciatore & Koiso-Kanttila 2008, 86, 88.)

4.2 Koulukiusaaminen vertaissuhteiden ongelmana

Kiusaaminen on yhden tai useamman ihmisen toistuvaa ja pidemmän ajan kuluessa kohdistuvaa tietoista ja aktiivista kielteistä käytöstä yhtä tai useampaa kohtaan. Yksittäiset epämiellyttävä tapahtumat, eivät ole vielä koulukiusaamista. Se on systemaattista, usein toistuvaa, aktiivisen pahantahtoista toimintaa tai joukosta poissulkemista. Se kohdistuu tiettyyn ihmiseen tai ihmisiin. (Höistad 2003, 79–80.) Kiusaaminen voi olla ulkopuolisten vaikea havaita, se voi ilmetä esimerkiksi vihjailemisena, vuorovaikutusnormien rikkomisena, eleinä, ilmeinä tai katseina. Se voi ilmetä äänenkäytön uhkaavina tai pilkallisina sävyinä, monimerkityksinä viestinä, jonka ymmärtää vain tiettyyn ryhmään kuuluvat jäsenet. NykYTEKNIikka on tuonut ikäviä piirteitä koulukiusaamiseen, se mahdollistaa kiusaamisen jatkumisen koulun ulkopuolelle kännykän, sähköpostin tai internetin välityksellä. Usein ei saada selville, kuka on viestien takana. Koulukiusaamisen kohteena on noin 10–15 prosenttia perusopetukseen osallistuvista lapsista. (Pörhölä 2008, 95.)

Kysyimme miten tutkija näkee koulukiusaamisen nuorten hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Huuki (2008) määrittelee koulukiusaamisen väkivaltana. Koulukiusaamisesta puhuttaessa, olemme jo pitkällä väkivallan jatkumolla. Koulukiusaaminen muuttuu väkivallaksi, kun systemaattista kiusaamista on jatkunut ainakin puoli vuotta. VäKIVALLASTA suurin osa on hyvin hienovaraista ja se on naamioitu normaaliin tapaan elää. VäKIVALTA on iso uhkatekijä. Lapsen vertaisryhmän muodostaa hänen

koulukaverinsa. Mikäli hän joutuu omassa vertaisryhmässä toisarvoiseksi, sillä on hyvin kauaskantoisia seurauksia. Usein ajatellaan, että lapset vain nahistelevat keskenään ja lasten täytyy kestää tällaiset ongelmat, koska ne vahvistavat häntä kestämiin ongelmiin myös aikuisena. Lapsi elää sitä todellisuutta ja se on lapselle totta. Vertaisryhmällä on seurannaisvaikutuksia koko minuuden kehittymiseen.

Teemahaastattelussa Huuki (2008) nosti esille, että väkivalta on valtaoimintaa. Merkittävä osa kiusaamisesta tapahtuu hymyssä suin ja hyvin kepeästi. Kiusaaminen naamioituu vitsailuun, huiputtamiseen ja huumoriin. Hänen näkemyksen mukaan kyse on valtavirtaistumisesta. Mikäli lapsi joutuu jatkuvasti toisarvoiseksi siinä todellisuudessa missä hän elää, ja ihmisen kehitykselle tärkeät vuodet ovat juuri meneillään, on vaara, että lapsi kasvaa toisenlaiseksi ihmiseksi, millaiseksi hän muuten olisi kehittynyt. Lapsi voi kokea hienovaraista vähättelyä. Lapsen on vaikea saada äänensä kuulluksi, mikäli kuuntelija tekee heti arvion, että häntä ei kannata kuunnella. Voi vain kuvitella, miten se vaikuttaa lapseen, kun sitä jatkuu 5, 10 tai jopa 15 vuotta. Pojat on kasvatettu näyttämään tunteensa ulospäin ja tytöt kääntyvät sisäänpäin.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on vallalla poikakulttuuri, joka ihailee väkivaltaa, jopa 95 % väkivallan teoista on poikien tekemää. Siitä huolimatta ollaan huolissaan tyttöjen lisääntyneestä väkivallasta. Huomio tulisi kiinnittää enemmän nuoriin miehiin, jotka ovat olleet kouluissa tapahtuneiden traagisten koulusurmien tekijöinä. He ovat kasvaneet hyvissä perheissä, joissa perhetaustat pitäisi olla kunnossa. Pojat kasvavat väkivallan kulttuurissa ja väkivallassa on jotain sankarillista, jopa koulu tukee sitä. Poikien väkivaltaisen käytöksen on esitetty johtuvan muun muassa kromosomeista tai testosteronista, tästä ollaan kahta mieltä. Osa tutkijoista toteaa voimakkaasti, ettei siitä ole varmuutta. Mikäli olisi kyse testosteronista, miksi vain puolet pojista on aggressiivisia ja käyttäytyy väkivaltaisesti. Mielenkiintoista on, että antropologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että joidenkin sademetsäheimojen miehet eivät ole ollenkaan väkivaltaisia. (Huuki, 2008.)

Huuki (2008) pohtii, miksi Suomessa vahvistetaan kulttuuria, jonka mukaan testosteroni on hallitseva ominaisuus. Sen sijaan huomiota tulisi kiinnittää siihen, että jos pojilla on luontainen taipumus aggressioon, niin mikä on aikuisten tehtävä. Maksimoidaanko väkivallan vaikutus vai minimoidaanko se. Aikaisemmissa tutkimuksissa on selvitetty, että pojat oppivat väkivaltaan, erityisesti media opettaa siihen.

Erilaiset taistelupelit ja osa urheilulajeista on hyvin väkivaltaista. Väkivaltainen kulttuuri juurtuu poikiin jo pienestä pitäen.

Halusimme saada työhömmä koulukuraattorien näkemystä, koska he työskentelevät nuorten parissa ja ovat tietoisia koulumaailman eri ilmiöistä. Toisessa teemahaastattelussa kuulumme koulukuraattori Kasurisen näkemyksiä, hän toimii viiden koulun koulukuraattorina Rovaniemellä. Kysyimme häneltä, miten koulukiusaaminen näkyy hänen työssään, millaisia keinoja on koulukiusaamisen poistamiseen ja mitä vaikutuksia koulukiusaamisella on. Kasurinen toteaa, että koulukiusaaminen näyttäytyy kouluissa monella tavalla. Mikä sitten on kiusaamista, onkin jo ikuisuuskysymys, yleensä tunne kiusaamisesta on jatkunut pitkään. Kiusaaminen voi olla vaikeaa ja jatkuvaa. Ulkopuoliset eivät kiusaamista välttämättä huomaa. Kiusaamisen mahdollisuudet ovat tänä päivänä moninaiset. Esimerkiksi nettikiusaamisen tiedostaminen on hankalaa, koska se tehdään salassa. Monesti on vaikea selvittää, kuka kiusaamisen aloitti. Mikäli yhtä lasta kiusaa useampi lapsi, asia on helppo selvittää. Lapsi, jolla on huono itsetunto, joutuu usein kiusauksen kohteeksi. Vasta kun aikuiset puuttuvat asiaan, kiusaaminen saadaan loppumaan. Koulukuraattorin tehtävänä on rohkaista lasta ilmoittamaan kiusaamisesta rehtorille. Koulukuraattori on mukana jälkihoidossa, mikäli sellaiseen on tarvetta. Hän osallistuu myös asiaan liittyviin verkostopalaverihin. Jokaiselle koululle on laadittu työrauha- ja turvallisuusohjeet sekä kriisisuunnitelma poikkeustilanteisiin, nämä päivitetään joka lukukausi. Rehtori hoitaa kiusaamisasian, hän kuulee sekä kiusattua että kiusaajaa ja tekee asiasta kirjaukset. Asia selvitetään, sovitaan ja sitä seurataan. Kasurinen tietää, että koulukiusaamista tulee aina olemaan. Ennaltaehkäisevä työ on tärkeää, aikuisia pitää olla kouluissa tarpeeksi lisäksi koulun toimintakulttuurin ja -mallin pitäisi olla positiivinen. Kouluissa opetetaan terveystieteitä, mikä on hyvä asia ja elämäntaitoja opetellaan kaiken ohessa, Kasurisen mielestä siihen ei tarvita erillistä oppiainetta.

Mikäli nuori haluaa pitää välivuoden peruskoulun jälkeen, se on yleensä merkki siitä, että opiskelut eivät kiinnosta ja syrjäytymisen riski on suuri. Taustalla voi olla koulukiusaamista, heikkoa koulumenestystä ja heikkoa itsetuntoa. Yhä enemmän kiinnitetään huomiota tähän riskiryhmään. Onneksi tänä päivänä on erilaisia starttimahdollisuuksia peruskoulun päätyttyä. Nuorilla on mahdollisuus esimerkiksi korottaa numeroita kymppiluokalla ja heitä motivoidaan opiskelemaan. (Kasurinen, 2008.)

4.3 Koulukiusaamisen yhteys nuoren henkiseen hyvinvointiin, mielialaan ja terveyteen

Koulukiusaaminen on vakava nuoren kehityksen riskitekijä, jolla näyttää olevan kauaskantoisia vaikutuksia koko nuoren elämänkaareen. Koulukiusaamisen kohteeksi joutuneet lapset kärsivät voimakkaita henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmista. Tämä ilmenee itsetunnon, itsearvostuksen alenemisena, masentuneisuutena, itsetuhoisina ajatuksina tai tekoina sekä ahdistuksena, joka voi seurata nuoreen aikuisikään saakka. Kiusaaminen heijastuu myös psykosomaattisina stressioireina kuten erilaisina kiputiloina, univaikeuksina, yökasteluna, syömishäiriöinä ja muina sairasteluina. Seurauksena tämä voi johtaa koulumotivaation menettämiseen ja esiintyä koulun menon välttelyä. Kiusatuilla oppilailla on enemmän erilaisia ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia, kuten sosiaalisten tilanteiden välttelyä, yksinäisyyden tunnetta ja kielteisen arvioinnin pelkoa. Heille on muodostunut kielteinen käsitys vertaissuhteista, hyväntahtoisuudesta ja ystävän tuesta. Nuorina he kokevat luottamuksen puutetta ihmissuhteissa ja kokevat vuorovaikutussuhteet tyytymättöminä. (Pörhölä 2008, 96-97.)

Koulukiusaamisessa täytyisi kiinnittää huomiota ennaltaehkäisevään työhön eli kiusaamisen estoon. Rankan kiusaamisen jälkiä voi olla vaikea korjata jälkikäteen ja pahimmassa tapauksessa kokemukset voivat johtaa lopulta nuoren yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Pahimmassa tapauksessa nuori voi pudota kiusaamisen takia yhteiskunnan kelkasta jo peruskoulussa. Koulukiusaamisen taakka ei putoa nuoren tai yhteiskunnan hartioilta siinä vaiheessa, kun peruskoulu on saatu päätökseen tavalla tai toisella. Kuronen Jyväskylän yliopiston tutkimuslaitokselta on tutkinut syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elämäkertoja. Aineiston perusteella on viitteitä siitä, että syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten menneisyydestä löytyy runsaasti tietoa sekä rankasta että lievemmästä koulukiusaamisesta. Nuorten elämänkulku on ollut dramaattista kiusaamiskokemusten jälkeen. Peruskoulu voi jäädä jopa kesken kiusaamisen vuoksi. Pahasti kiusatut eivät edes pysty suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Myöhemmin kokemukset voivat vaikuttaa ammatinvalintaan. Nuori, jolta itsetunto on viety, haluaa työhön, jossa uskoo voivansa selvitä ja jossa ei ainakaan joutuisi kiusatuksi. Tätä taustaa vasten tarkastellen kiusaamisen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat selviä, kohtalokkaista yksilövaikutuksista puhumattakaan. Yhteiskunnalle lankeaa kustannuksia, kun koulukiusatun kouluttautuminen pitkittyy ja hänen yhteiskuntaan osallistumisensa viivästyy. Pitkään jatkuneen kiusaamisen kohteeksi joutuneet, voivat tarvita syvällistä ja pitkäkestoista terapiaa jatkaakseen eteenpäin. (Luoma 2008, 3, 5)

4.4 Koulukiusaaminen ja yhteiskuntaan sopeutuminen

Erityisesti toisia kiusanneilla oppilailla tulevaisuuden näkymät ovat huolestuttavat. On havaittu, että teini-iässä heillä esiintyy aggressiivista käyttäytymistä seurustelusuhteissa. Miehillä vielä armeijanikäisenä on havaittu antisosiaalisia persoonallisuushäiriöitä ja päihteiden väärinkäyttöä. He ajautuvat muita helpommin nuorisorikollisuuteen ja päätyvät oikeuden eteen. Koulukiusaajan roolissa olleet oppilaat näyttävät käyttäytyvän myöhemmässä elämässään tuhoisammin toisia ihmisiä ja yhteiskuntaa kohtaan. (Pörhölä 2008, 96–97.)

Koulukiusatulle nuorelle oppilaitoksen vaihtaminen tai työelämään siirtyminen voivat tarjota mahdollisuuden uusiin luotettaviin vuorovaikutussuhteisiin ja sitä kautta se voi tarjota nuorelle mahdollisuutta henkiseen kasvuun. On huomioitava, että kiusattu oppilas tarvitsee erityistukea vielä pitkään itsetunnon kohentumiselle ja muiden psykososiaalisten ongelmien hoitamiseen. (Pörhölä 2008, 101.)

5 KOULU JA SYRJÄYTYMISEN RISKITEKIJÄT

5.1 Nivelvaiheen sujuvuutta edistettävä

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut yhdeksi strategian pääkohdaksi vähentää köyhyyttä ja syrjäytymistä, keväällä 2007 hallitus painotti ohjelmassaan, ettei ketään jätetä yksin. Väestörakenteen ikääntymisen johdosta, nuorista tarvitaan uutta osaavaa työvoimaa. Nuorille tulee tarjota koulutuspaikka, riittävät tukitoimet, ohjaukset ja tukea heitä työmarkkinoille siirryttäessä. Erityisesti on pyrittävä ehkäisemään koulun keskeyttäminen ja edistää nivelvaiheen sujuvuutta, jolloin nuori siirtyy peruskoulusta toiselle asteelle. Syrjäytymisen ehkäisemisessä on tärkeää kohdistaa apu sosiaalista tukea ja palveluita tarvitseville. Osallisuutta edistämällä ja syrjäytymisuhan torjumisella on sekä yhteiskunnan että yksilön etu. (Välimäki 2007, 21.)

Välimäki (2007, 22) toteaa lasten ja nuorten päihteiden käytön lisääntyneen, jolloin väärinkäyttäjien syrjäytymisriski kohenee. Lastensuojelutoimenpiteiden lukumäärä on lisääntynyt hälyttävästi, vuonna 2005 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli noin 59 100. Yhteiskuntapolitiikan näkemyksen mukaan nuoren työllistyminen ehkäisee parhaiten syrjäytymistä. Syrjäytymisen ehkäisyssä on käytetty aktivoivaa työ- ja sosiaalipolitiikkaa. Aktiivitoimenpiteet voivat muuttua vastakkaisiksi, jos tuloksia ei saavuteta. Nuoren turhautuminen ja toivon menettäminen heijastuu passivoitumisena.

5.2 Opetushallituksen tutkimus koulun ja syrjäytymisen riskitekijöistä

Koulu on keskeinen osa nuoren elämää. Koulu on yleensä mukana tavalla tai toisella nuorten syrjäytymiseen johtuvia syitä pohdittaessa. Koulunkäyntiin liittyviä syitä voi olla heikko koulumenestys, alisuoriutuminen, alhainen koulumotivaatio, koulupudokkuus, koulun keskeyttäminen sekä koulutusvalintoihin liittyvät ongelmat. Koulumenestys vaikuttaa nuoren tulevaisuuteen merkittävästi, siirtymävaihe yläasteelta toiselle asteelle on erityisen kriittistä aikaa. Kyseisistä ajankohtaa paikantamaan on löydetty osuva ilmaisu nivelvaihe, joka kuvaa nuoren siirtymävaihetta opintoinstituutista toiseen. Koululla on keskeinen vastuu nuoren

yhteiskuntakelpoisuudesta ja vastuulliseksi kasvavista kansalaisista. Koulun tehtävä on tuottaa nuorelle riittävät tiedot ja taidot elämässä selviytymistä varten. Koulu on tärkeässä roolissa nuoren syrjäytymisen ehkäisyssä. Helsingin Yliopiston ja Opetusministeriön yhteistyössä tekemässä tutkimuksessa haluttiin selvittää nuorten syrjäytymisriskiä. (Savioja 2007, 117–118.)

Tutkimuksessa tarkasteltiin koulun ja syrjäytymisen suhdetta kahdesta näkökulmasta. Ensin tarkasteltiin nuorten kohtaamia ongelmia perusopetuksen päättymisen jälkeen. Nuoret tekevät jatko-opintoihin liittyviä valintoja ja siirtyvät toisella asteelle opiskelemaan. Toisessa näkökulmassa tarkasteltiin niitä koulusta johtuvia tekijöitä, jotka saattavat lisätä nuoren syrjäytymisriskiä. Tutkimusaineisto on kerätty ammatillisten oppilaitosten ja lukiolaisten yhteishakurekisteristä (TAYH). Aineisto on kerätty peruskoulun päättöluokalla vuosina 1998–2004 olevista nuorista. Tiedot koostuvat nuorten koulumenestyksestä, hakutoiveista ja valintatiedoista. Aineistoa täydennettiin tilastokeskuksesta saaduilla tiedoilla, jotka olivat yhteishaun ulkopuolisessa koulutuksessa.

Tutkimus, jossa tarkasteltiin syrjäytymistä koulukohtaisesta näkökulmasta, kohderyhmänä oli peruskoulun päättäneet nuoret. Kohderyhmä määriteltiin seuraavan jaottelun mukaan:

- 1) heillä on heikko koulumenestys
- 2) heillä ei ole toisen asteen tutkintoa tai koulutuspaikkaa
- 3) he ovat jääneet työelämän ulkopuolelle

Nuoret, jotka kuuluivat kyseisiin ryhmiin, kutsuttiin heitä tutkimuksessa riskiryhmään kuuluviksi, jotka olivat syrjäytymisvaarassa. Tutkimusongelmana oli voiko syrjäytymistä selittää sellaisilla tekijöillä, jotka johtuvat ainoastaan koulusta, eivätkä koulun ulkopuolisilla tekijöillä. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että koulun ulkopuoliset tekijät osaltaan vaikuttavat nuoren syrjäytymiseen. Keskeisin syrjäytymisriskiin vaikuttava tekijä on äidin koulutustaso, mitä heikommin äiti on koulutettu, sen suurempi on nuoren syrjäytymisriski. Koulusta riippumattomia tekijöitä on vanhempien koulutustausta, oppilaiden sukupuolijakauma ja vanhempien työttömyys. Tutkimusaineiston muodosti 910 peruskoulua, josta saatiin oppilaiden

taustaa kuvaavat keskiarvotiedot sekä heidän tiedot kolme vuotta koulun päättymisen jälkeen. (Savioja 2007, 119–120.)

Tutkimustulosten perusteella lähes 12 % nuorella oli ongelmia siirtymässä peruskoulun päättöluokalta toisen asteen koulutukseen. Suurin ongelma oli yhteishaussa koulutuksen ulkopuolelle jääneillä päättöluokkalaisilla, heitä oli yli 6 %. Koulun keskeyttäneitä ja hakematta jättäneitä oli molempia 2 % nuorista. Luokalle jääviä oli 1 %. Syksyllä koulutuksen ulkopuolella jäävien ohjausta tulee tehostaa. Kevään yhteishaussa nuoret voivat hakea myös perusopetuksen lisäopetukseen, jolloin nuorella olisi ainakin joku opiskelupaikka. Tutkimukset osoittivat, että usean nuoren hakutoiveet ovat heidän heikkoon koulumenestykseensä nähden epärealistisia. Koulutuksen ulkopuolelle jääneet hakeutuivat aloille, joille huonolla koulumenestyksellä oli vaikea päästä. Ongelmaan tulee kiinnittää huomiota opinto-ohjauksessa. Nuorille, heidän vanhemmilleen ja opinto-ohjaajille tulee suunnata enemmän informaatiota alueellisten oppilaitosten sisäänpääsymahdollisuuksista. Vaikka opiskelija hakisi vain yhteen opiskelupaikkaan, heitä ei tulisi ohjata hakemaan useampaan paikkaan, mikäli he eivät itse sitä halua. Suuremmalla todennäköisyydellä nuori keskeyttää opinnot, jos ei ole itse kiinnostunut alasta. Perusopetuksen lisäopetus ilman opiskelupaikkaa jääneelle nuorelle antaa mahdollisuuden keskittyä opiskelutaitojen kehittämiseen ja arvosanojen parantamiseen ja pohtia tulevaisuuden suunnitelmia kriittisesti yksilöllisessä ohjauksessa. (Karppinen 2007, 138.)

Alueellisella koulutustarjonnalla oli selkeä yhteys siirtymäongelmiin erityisesti seutukunnissa, jossa oli laaja koulutustarjonta. Tulokset viittasivat myös suppean koulutustarjonnan lisäävän siirtymävaiheen ongelmia. Nuorilla tulisi olla sukupuolesta tai suoritetusta oppimäärästä riippumatta mahdollisuus hakeutua heidän kiinnostuksen ja kykyjen mukaiseen opiskelupaikkaan, joka sijaitsee lähellä kotia. Kahdella erityisryhmällä esiintyi normaalia enemmän siirtymävaiheen ongelmia. Yksilöllisiä oppimääriä suorittaneista jäi koulutuksen ulkopuolelle noin 20 % ja muita kuin kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvia yli 12 %. Kyseisiin ryhmiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, koska molemmat ryhmät kasvavat tulevaisuudessa. Maahanmuuttajanuorilla siirtymäongelmia aiheuttavat syrjäytymismekanismien lisäksi kieli- ja kulttuuritekijät. Maahanmuuttaja taustaisen nuoren oppilaitoksiin sisäänpääsyä tulisi huomioida joustavan valinnan pisteytyksessä. Maahanmuuttaja nuoren saadessa

opiskelupaikka edistäisi heidän integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja kantaväestön keskuuteen. (Karppinen 2007, 139.)

5.3 Koulutekijät nuorten syrjäytymisriskiä selittämässä

Helsingin yliopiston ja Opetushallituksen tutkimuksen kohteena oli myös syrjäytymisriskin tunnistaminen koulutasolla. Tutkimuksen lähtökohtana oli, että huono-osaisuuden tai syrjäytymisen on katsottu kasvaneen, jos nuori ei ole saanut opiskelupaikkaa tai suorittanut tutkintoa kolme vuotta peruskoulun päättymisen jälkeen. Riskin katsotaan kasvavan, mikäli nuorella on heikko koulumenestys. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että huonon peruskoulumenestyksen ja ammattikoulutuksesta karsiutumisen välillä on yhteys. Toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääminen lisää nuoren heikkoa ja epävakaa työmarkkina-aseman riskiä. Kolmas huono-osaisuuden taso on nuoren kokemus työttömyys tai työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olo kolmen vuoden aikana, lisäksi taloudellisilla ongelmilla on vaikutusta syrjäytymisriskille.

(Savioja 2007, 143–144.)

Tutkimustulokset osoittivat, että suurin yksittäinen nuoren syrjäytymisriskiin vaikuttava tekijä oli äidin koulutustaso. Tulosten perusteella näyttää siltä, että koulun oppilaiden äidin korkeampi koulutustaso vähentää nuoren syrjäytymisriskiä ja lisää todennäköisyyttä, että heidän lapset hakeutuvat toisen asteen koulutukseen peruskoulun jälkeen. Kouluun liittyvät tekijät jäivät tutkimuksessa vähäisimmiksi. Aikaisempien tutkimusten saatujen tulosten perusteella nuoren vanhemmilta saama tuki ja välittämisen kokemus on ensiarvoisen tärkeää nuorelle. Tämä vaikuttaa nuoren minäkuvan vahvistumiseen ja koulunkäyntiin suhtautumiseen. Syrjäytymisprosessi tulee nähdä yksilökohtaisena kehityksenä, jonka analysoiminen on vaikeaa. Tutkimusten perusteella on viitteitä koulukohtaisista eroista, alueelliset ja koulusta riippumattomien tekijöiden merkitystä ei tule väheksyä. On kouluja, jotka eivät kykene opetuksen ja kasvatuksen keinoin murtamaan nuoren syrjäytymistä. Toisaalta on kouluja, jotka pystyvät saamaan heikosti menestyvät nuoret jatko-opintoihin. (Savioja 2007, 150, 159–160.)

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että nuoren vanhemmilta saama tuki ja välittäminen lisäävät nuoret hyvinvointia, nuoren minäkuva vahvistuu ja koulunkäyntiin suhtaudutaan myönteisesti. Syrjäytymisprosessi tulee nähdä yksilökohtaisena

kehityksenä, jonka tutkiminen ja tarkempi analyysi yleisellä tasolla ovat vaikeaa. Tutkimusaineisto antoi viitteitä siitä, että oppilaiden suotuisat taustat ehkäisivät syrjäytymistä.

5.4 Nivelvaiheen pudokkaat

Nuoret tarvitsevat erityistä tukea siirtymävaiheessaan. Työmarkkinatilanteen kohentumisesta huolimatta, nuorisotyöttömyys on suhteellisen korkea. Työttömyysriski on sitä suurempi, mitä alhaisempi koulutustaso nuorella on. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa koulutuksen ulkopuolelle oleminen ja nuorisotyöttömyys usein yhdistetään sosiaalisiin ongelmiin ja syrjäytymisprosessiin. Toisen asteen koulutuksesta on muodostunut lähes normi, jolla on merkittävä vaikutus nuoren työllistymismahdollisuuksiin ja yhteiskunnalliseen integroitumiseen laajemminkin. Yhteiskuntapolitiikassa on kiinnitetty erityistä huomiota nivelvaiheen pudokkaisiin, toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneisiin ja ammatillisen koulutuksen keskeyttäneisiin nuoriin. Koulutus on keskeinen osa työvoimapolitiikkaa. (Pietikäinen 2007, 5.) Lähestyimme aihetta haastattelemalla koulukuraattoria kolmannessa teemahaastattelussa. Kysyimme häneltä, millaisia ongelmia esiintyy, kun nuori siirtyy toisella asteelle. Koulukuraattori tuo esille, että toiselle asteelle siirryttäessä nuorella voi olla itse opiskeluun tai yksityiselämään liittyviä ongelmia. Opiskelu toisella asteella vaatii itsenäisiä päätöksiä ja pitkäjännitteisyyttä. Nuorella voi tulla eteen tilanne, että aloitettu ala ei vastaa sitä mitä hän odotti. Toiselle asteelle siirtyminen merkitsee monelle nuorelle myös irrottautumista lapsuuden kodista. Asuminen toisella paikkakunnalla, itsestä ja opiskelusta huolehtiminen voi olla peruskoulunsa päättäneelle nuorelle liikaa. Osa nuorista ottaa vapaudesta kaiken ilon irti väärällä tavalla, jolloin opiskelu on toissijaista vauhdikkaan vapaa-ajan rinnalla.

Kysyimme koulukuraattorilta, kuinka suuressa syrjäytymisvaarassa ovat ne nuoret, jotka eivät pääse opiskelemaan. Hän painottaa, että heikko opintomenestys ei takaa mieleistä opiskelupaikkaa, nuori voi jäädä jopa täysin ilman minkäänlaista opiskelupaikkaa. Heikkoa opintomenestystä selittävät monet syyt, esimerkiksi oppimisvaikeudet, motivaation puute ja muut henkilökohtaiset ongelmat. Ilman ammatillista tutkintoa vailla olevan nuoren on vaikea ja lähes mahdotonta työllistyä. Ilman opiskelu- tai työpaikkaa oleva nuori on yhteiskunnan laidalla, ellei hänellä ole

muita aktiviteettejä, jotka pitävät hänet kiinni yhteiskunnassa. Jos nuorella ei ole opiskelu- tai työpaikkaa, hän voi passivoitua, eristäytyä ja masentua. Oppilaitokset eivät ole ainoastaan oppimista varten vaan ne ovat tärkeitä sosiaalisia areenoita. Opiskelulla on vaikutusta nuoren identiteetin rakentumiseen.

6 NUORTEN TUKEMISEN KÄYTÄNTÖJÄ JA KEINOJA

6.1 Opinto-ohjaus

Nuorten tukeminen edellyttää sektoriajattelun ylittämistä, moniammatillista tiimityötä, palvelujen koordinoitua, nuorten tilannetta koskevien seurantatiedon keräämistä, palvelukynnysten madaltamista, joustavia koulutusratkaisuja ja nuoren elämän tilanteen kokonaiskartoitusta. Keskeisin toimintaperiaate on varhainen puuttuminen ja palveluohjaus. Syrjäytymisvaarassa olevilla nuorilla ensisijaisesti tärkeänä pidetään elämänhallinnan kohentamista ja sosiaalista kuntoutumista, jonka jälkeen voidaan tavoitteet asettaa työllistymiseen tai työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin. Suunniteltaessa nuorten palvelupolkuja tavoitteena on saada tukitoimenpiteiden vaikutuksista kestävämpiä tuloksia. (Pietikäinen 2007, 9.)

Ammatinvalinta on nuorelle haasteellinen tehtävä, ennen peruskoulun jälkeistä valintaa nuoren tulee saada riittävästi tietoa eri vaihtoehdoista ja omista mahdollisuuksistaan suunnitellulla alalla. Opinto-ohjauksen merkitys on suuri, ohjaukseen tulee osallistua jokainen opettaja opetustavasta riippumatta. Nuoren ammatinvalinnan onnistuminen on tärkeää yhteiskunnallisesti, mikäli nuori opiskelee alalle, jossa työllistyy myöhemmin. Tällöin saadaan aikaan merkittäviä yhteiskunnallisia säästöjä. Toisaalta, jos nuoren valinta on väärä, on nuori saattanut viedä paikan joltain toiselta opiskelijalta ja opinnot voivat keskeytyä helposti, jos motivaatiota ei ole. (Tarvainen ym. 2007, 61.)

On tilanteita, jolloin nuori voi jäädä päättöluokan jälkeen ilman koulutuspaikkaa. Tällöin tilanne on vakava ja nuoren syrjäytymisriski kasvaa merkittävästi. Kaikki ilman opiskelupaikkaa jääneet eivät ole syrjäytyneitä. Nuorella saattaa tilanne selkiytyä välivuoden avulla ja motivaatio kasvaa. Osalle välivuosi voi olla kohtalokas. Tämän vuoksi erilaiset nivelvaiheen toimintamallit ovat tärkeitä sidosverkostoja nuoren ja hänen perheensä ympärillä. Yhteiskunnallisesti on merkittävää, että jokaiselle nuorelle löytyisi oikea ala ja valinta. Yhteiskunnalla ei ole varaa nuoren raiteilta suistumiseen. Syrjäytymisestä seuraa inhimillisiä kärsimyksiä ja syrjäytymisestä aiheutuvat kustannukset ovat yhteiskunnalle suuria. (Tarvainen 2007,61–62.)

6.2 Varhainen puuttuminen vaikuttavinta

Syrjäytymisen ehkäisevä toiminta on erityisen merkittävää, jos nuori syrjäytyy täysin yhteiskunnasta ja pahimmassa tapauksessa joutuu laitoshoidon, yhteiskunnalle kustannukset ovat huomattavasti suuremmat, kuin ehkäisevään toimintaan sijoitetut panokset. Syrjäytymisen ehkäisemisen hyödyt perustuvat riskien kasautumisen estämiseen. Mitä varhaisemmassa vaiheessa riskitekijät tunnistetaan ja niitä voidaan vähentää, sitä suuremmat ovat ennaltaehkäisevästä työstä saadut hyödyt. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007, 113.)

Vammalan seudulla on tehostettu moniammatillista yhteistyötä perusasteen, toisen asteen ja työvoimahallinnon välillä. Nivelvaiheen yhteistyön aloittaminen oli mahdollista, koska eri toimijoiden kesken muodostui yhteinen tavoite ja pyrkimys. Peruskoulun yläasteen painopisteenä on ollut ennaltaehkäisevän työn kehittäminen. Toimia suunniteltaessa keskeisenä tavoitteena on puuttuminen mihin tahansa epäkohtiin, jotka ovat olleet nuoren koulumenestyksen tai kehityksen esteenä. Koulu tarvitsee tiivistä yhteistyötä kodin ja muiden sidosryhmien kanssa, onnistuakseen tehtävässä. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistyö on merkittävää. Koulukiusaamiseen puuttuminen ja poissaolojen seurantaan on myös ennaltaehkäiseviä toimintamalleja. Nivelvaiheeseen on kehitetty seutukunnallinen nivelvaiheprosessimalli, jonka perusteella alueella toimitaan. Vammalan seudulla tehokas oppilashuolto yhdistettynä toimivaan oppilaan ohjaukseen ja yhteistyö toisen asteen koulujen kanssa on antanut erittäin hyviä tuloksia. (Tarvainen 2007, 62.)

Yhteistyöpalaverit järjestetään, jos nuorella tapahtuu merkittävä muutos huonompaan suuntaan. Erityisesti tilanteessa, jossa nuorella ei ole tukea ja hän on vaarassa jäädä täysin omilleen. Ongelmat ovat usein moniulotteisia muun muassa mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä, masentuneisuutta tai muita epäkohtia, jotka vaikeuttavat nuorta pysymään normaaleilla raiteilla. Yhteistyöpalavereista on apua nuorelle ja hänen perheelleen. Vuorovaikutuksen keinoin pyritään löytämään realistinen näkemys nuoren sen hetkisestä tilanteesta. Lähtökohtana on avoin keskustelu, tavoitteena on, että jokaiselle syntyisi todenmukainen tilannekuva. (Tarvainen 2007, 64.)

6.3 Etsivä nuorisotyö

Kaupunki voidaan tulkita nuorten eräänlaisena irrottautumisen ja vapauden tilana. Lähiöt ovat lapsuudessa keskeinen maailma, nuoren varttuessa kaupunki muodostaa keskeisen paikan nuoren maailmassa. Kadulla tavataan ystäviä, etsitään jännitystä, ollaan vanhempien kontrolloinnin ulottumattomissa, jossa saatetaan kokeilla yhteiskunnan järjestyksen rajoja. Etsivä työ on ammatillista toimintaa, jossa työntekijä hakeutuu asiakkaan luokse, nuoren omaan toiminta- ja elinympäristöön, esimerkiksi kadulle. Työskentely perustuu vapaaehtoiseen sopimuksen nuoren kanssa, yksilöllisyyttä kunnioittaen. Nuoren on mahdollista asioida nimettömänä, jolloin työntekijä ei voi yhdistää asiakasta muun palvelujärjestelmän tietoon. Työn lähtökohtana on nuoren oma kertomus ja tulkinta elämäntilanteestaan. Etsivätyön tavoitteena on nuorten elinolojen ja mahdollisuuksien parantaminen ja vahvistaminen. (Kopomaa & Meltti 2005, 37–38.)

Etsivässä nuorisotyössä painottuu työntekijän aktiivisuus ja persoonallisuus, sillä kohtaamiset saattavat olla ennakoimattomia. Kohdatut nuoret voivat olla psykoottisia, päihteissä tai rikoksia tehneitä nuoria. Kaupungilla aikaa viettävät nuoret voivat olla syrjäytyneitä tai syrjäytymisuhan alla. Ongelmat näyttäytyvät syrjäytymisenä koulutuksesta, työstä, sosiaalisista suhteista tai vallasta. Tällöin on kyse yhteiskunnan ja yksilön suhteiden heikkenemisestä, jossa ulkoiset tekijät kaventavat yksilön toimintamahdollisuuksia. Äärimmäiset syrjäytymisen muodot liittyvät elämänhallinnan ongelmiin, kuten sairauteen, riippuvuuksiin ja rikollisuuteen. (Kopomaa & Meltti 2005, 38.)

Teknologiakaupunki Oulussa on synkkä käänköpuoli, toimeentuloasiakkaista on lähes 35 prosenttia alle 25-vuotiaita toimeentulottomia nuoria, he eivät opiskele tai käy töissä. Helsingissä toimeentulottomien nuorten määrä on 19,2 prosenttia, Turussa ja Tampereella 19 prosenttia. Oulussa on haluttu pysäyttää syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrän lisääntyminen. Kaupunki on palkannut viisi uutta ohjaajaa kannustamaan toimeentulotuenuvarassa eläviä nuoria eteenpäin. Toiminnan tavoitteena on löytää pitkäaikaisia ja kestäviä ratkaisuja nuorten asioiden hoidossa. Nuorille toimeentulotuki asiakkaille tehdään ensin palvelutarpeen arviointi, jonka jälkeen nuoret saavat oman ohjaajan. Ohjaajat käyvät nuoren kanssa keskustelua, jonka pohjalta laaditaan yksilölliset, parempaan elämään tähtäävät suunnitelmat.

Elämäntilanteen uudistamisessa lähdetään liikkeelle nuorten ehdoista ja toiveista. Ohjaaminen voi olla hyvin henkilökohtaista, kannustavaa ja tukevaa työtä. Tavoitteena on, että nuori kokee, että hänestä välitetään, on joku ihminen, johon voi turvautua, luottaa ja ottaa yhteyttä epävarmoissa tilanteissa.

Toimeentulotuen varaan pudonneista nuorista osalla on päihde-, mielenterveysongelmia ja velkaantumista. Osa nuorista on sosiaalisesti syrjäytynyt tai muuten välinpitämätön tulevaisuutensa suhteen. Velkaantuminen on uusi ilmiö, nuoret saattaa nähdä, ettei työn teko ole kannattavaa, koska kaikki saadut tulot menevät velkojen maksuun. Ohjaajien työ on haasteellista, koska nuoret ovat alkuvaiheessa passiivisia. Pelkkä nuoren tavoittaminen voi olla vaikeaa, tarvittaessa nuoren luo mennään kotiovelle koputtelemaan ja juttelemaan. Nuoren aktivoimiseksi ohjaaja voi lähteä esimerkiksi kuntosalille tai muun harrastuksen pariin. Tavoitteena on nuoren osallisuuden lisääminen yhteiskunnassa ja sitä kautta nuorille työn tai koulutuspaikan löytyminen. Nuoren läheisverkosto voi olla hyvin suppea, tämä johtaa siihen, että nuori ei osaa tai ei uskalla lähteä eri toimintoihin mukaan. Ohjaajan tehtävä on tukea nuorta ja rohkaista alkuun pääsemisessä. Sen jälkeen siivet kantavat jo omin päin. Oleellista on, ettei nuori passivoidu kotiin, vaan etsii oman paikkansa yhteiskunnassa. Nuori saa itse määritellä oman mielikuvansa hyvästä elämästä, suurin osa nuorista uskoo valoisampaan tulevaisuuteen. Palvelupäällikkö Ojanlatva toteaa, että useat toimeentulotuenvarassa elävistä nuorista ovat pudonneet yhteiskunnan kehityksestä jo varhaisessa vaiheessa, osalla lapsista on jo päiväkodissa ollut viitteitä, etteivät asiat ole kohdallaan. Ojanlatva painottaa mahdollisimman varhaista puuttumista lapsen tai nuoren ongelmiin, mitä aikaisemmassa vaiheessa tilanteeseen puututaan, sitä paremmat ovat tulokset. (Harju, 2007, 5.)

6.4 Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohtaaminen

Suomessa etsivää työtä tehdään moniammatillisina palveluina suurimmissa kaupungeissa ja kunnissa. Jotkut järjestöt, kuten A-klinikkasäätiö tekevät etsivää työtä erityisesti päihteidenkäyttäjien terveysneuvonnan yhteydessä. Helsingin Luotsi etsiväntyön työryhmässä on mukana nuorisotyöntekijöitä, terveydenhoitaja sekä sosiaalialan työntekijöitä. Toiminnan tavoitteena on aktiivisesti etsiä ja löytää Helsingin keskustan alueella syrjäytyneeksi joutuneita tai syrjäytymisvaarassa olevia nuoria.

Työn lähtökohtana ovat luottamukselliset kontaktit nuoriin, eikä työntekijöillä ole kontrollointi velvoitteita. (Kopomaa & Meltti 2005, 39–40.)

Luottamukselliset suhteet nuoriin voi edellyttää, että lastensuojelu tapausten ilmoittamiseen viranomaisille on korkeampi kynnys. Tällöin toiminta ei aina ole lapsen ja nuoren edun mukaista. Toisaalta saadaan tärkeä yhteys nuoriin, mutta asioiden puuttumiseen ei löydy riittävästi keinoja. Kopomaa & Meltti (2005, 40) toteavat Luotsin toiminnasta, etteivät työntekijät toimi ensisijaisesti lastensuojelua tai sosiaalihuoltoa ohjaavien viranomaisnormien puitteissa. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen on suurempi kynnys kuin asuinalueilla tapahtuvassa työssä. Työtä ohjaa myös nuoren anonymiteetti, jolloin lastensuojeluilmoitusta ei ole mahdollisuus tehdä nimettömästä nuoresta.

Etsivätyö täydentää julkista sosiaali- ja nuorisotoimen palvelujärjestelmän työtä. Toiminnalla pyritään luomaan kontaktit niihin nuoriin, jotka tarvitsevat tukipalveluja eniten, mutta joita ei kohdata tavanomaisessa palvelutoiminnassa käytetyillä menetelmillä. Työn tavoitteena on kartoittaa asiakaskontaktien avulla palvelujärjestelmässä aukkoja, joita nykyinen järjestelmä ei tunnista tai huomio. (Kopomaa & Meltti 2005, 42.)

Luotsissa tavoitteena on motivoida nuoria ja ohjata heidät jo olemassa olevien palveluiden piiriin. Pääasiassa asiakkaina ovat 12–22 -vuotiaat nuoret. Etsivän työn perusteena on yksilöllinen tuki nuorelle. Tuen tavoitteena on turvallisen elämänhallinnan mahdollistuminen. Nuoria autetaan konkreettisissa ongelmatilanteissa esim. puhelinta lainaamalla. (Kopomaa & Meltti 2005, 43.)

Neljännessä teemahaastattelussa haastattelimme Oulun kaupungin lastensuojelu ohjaajaa, Anttilaa. Halusimme hänen näkökulman asioihin, koska hän on työskennellyt erittäin pitkään syrjäytyneiden nuorten parissa. Kysyimme, että paljon on tehty töitä syrjäytyneiden ehkäisyyn, silti edelleen on nuoria, jotka ovat syrjäytyneitä, minkä hän näkee syyksi, etteivät toimenpiteet ole vaikuttaneet. Kysyimme lisäksi mahdollisista onnistuneista hankkeista ja projekteista. Anttila (2008) näkee, että auttamishaluisia työntekijöitä on paljon, mutta kaikkia avuntarvitsijoita ei voi auttaa. Osa nuorista ei ota vastaan tarjottua apua ja tukea. Nuorilta voi puuttua motivaatiota muuttaa elämäänsä, osasyynä hän mainitsee lisäksi motivointikeinojen puutteet.

Anttila (2008) viittaa sosiaalityöntekijöiden hektiseen työhön, jossa ei ehditä puutua kaikkeen, työntekijöistä on jatkuva resurssipula. Alalle tarvittaisiin enemmän miehiä, nuorilta puuttuu miehen malli, koska suurin osa sosiaalialan työntekijöistä on naisia. Toimenpiteiden vaikuttavuus perustuu osaltaan organisaatioiden kustannuksiin, palveluntarjoajilla on puute rahasta, joka asettaa raamit työskentelylle.

Onnistuneita projekteja Anttila (2008) mainitsee 15–17 -vuotiaille väliinpuotoajille suunnattu Kelan ja Oulun kaupungin yhteistyössä toteuttama Paristo-projekti. Projektissa nuoret motivoituivat työharjoittelun kautta ja osa nuorista pyrki korottamaan peruskoulun arvosanoja. Kelan osuus oli merkittävä, valitettavasti projekti jouduttiin lopettamaan resurssipulan vuoksi. Toisena onnistuneena hankkeena Anttila korostaa liikunnallisia toimintamenetelmiä. Liikunnallisten ryhmien kautta on saatu hyviä tuloksia, nuoret ovat motivoituneet ja saaneet uusia haasteita ja tavoitteita elämäänsä. Liikunta on toiminut välikappaleena, eräänlaisena vuorovaikutuskeinoja saada yhteys syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. Ryhmät ovat vertaisryhmiä, jossa nuoret toiminnan kautta ovat päässeet luottamukselliseen suhteeseen ohjaajien kanssa. Työntekijöiden ja nuorten välille on muodostunut syvällistä vuorovaikutusta, jolloin nuori on voinut luottamuksella keskustella ammattilaisen kanssa.

Nuoren marginaalisuus tai syrjäytyneisyys on purettavissa, mikäli nuori liittyy normiyhteisöön. Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan nuorten ja työntekijän välille muodostuvaa avointa, luottamuksellista ja tasa-arvoista asiakassuhdetta. Yhteisöllisyyteen kuuluu tunteiden avoin ilmaisu ja käsitteleminen, työntekijän rooli lähenee nuorta ja muistuttaa kaverisuhdetta, joka perustuu molemminpuoliseen vuorovaikutukseen. (Juvonen 2005, 47.)

Viidentenä haastattelimme yhteisöpedagogi Nurmela Iin kunnasta. Halusimme kuulla hänen näkemyksensä, koska hänellä on kokemusta nuorisotyöstä. Kysyimme miten nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä ja millaisia keinoja heillä on käytettävissä. Nurmela toteaa, että nuoret tarvitsevat aikuisen tukea ja rinnalla kulkijaa. Aikuisen tulee kohdata nuori omana itsenään. Nuori tarvitsee vilpittömää läsnäoloa. Aikuisen rooli nuorisotyössä on olla tukija ja tavoitettavissa oleva turvallinen aikuinen. Iin kunnassa ei tehdä tällä hetkellä etsivää nuorisotyötä, mutta heillä on Saapas-toimintaa yhteistyössä seurakunnan kanssa. Toiminta on tällä hetkellä loppunut, koska vapaaehtoisia on vähän ja toiminta koettiin turhaksi. Toiminta ei silloin valitettavasti tavoittanut nuoria.

Tällä hetkellä Saapas-toiminnalle olisi tarvetta. Usean hiljaisemman vuoden jälkeen nuoret viettävät jälleen viikonloppuja kylällä. Uusi lastensuojelulaki tekee toiminnan hieman ongelmalliseksi, koska Saapas-toiminnassa työskentelevien on ilmoitettava nopeasti lastensuojeluun, mikäli heillä on huoli nuoresta. He ovat tarjonneet ongelmanuorille pienryhmätoimintaa nuorisotiloilla kouluaikana sekä koulujen lomaaikoina. Nurmela painottaa, että moniammatillisella toimivalla yhteistyöllä voitaisiin saada paljon hyvää aikaan ja tällä tavoin pystyttäisiin vastamaan syrjäytymisen ehkäisyyn. Mutta kaikkia syrjäytyneitä nuoria ei valitettavasti pystytä pelastamaan.

Nuoren elämän perusta ja hyvinvointi on vanhempien tai niiden ihmisten vastuulla, jotka elävät nuoren kanssa. Yhteisössä vaikuttavat ilmiöt; nuorisokulttuuri, media, yhteiskunnan arvot ja ihanteet vaikuttavat merkittävästi nuoren kasvuun. Nuorten elämäntilanteen suunnannäyttäjiä on runsaasti. Nuoret tarvitsevat vanhempien rakkautta ja tukea nyt enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Nuori tarvitsee onnistumisen kokemuksia, kiitosta, rohkaisua, tukea hyvän itsetunnon kehittymiseen, mutta myös selkeitä ja turvallisia rajoja. (Määttä 2007, 221–228.)

7 TYÖVOIMAPOLITIIKAN KEINOT JA MAHDOLLISUUDET NUOREN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISEMISESSÄ

7.1 Työllistäminen liittämisen välineenä

Juhilan (2007, 57, 61, 63) mukaan työttömyys on suurimpia syrjäytymisen riskitekijöitä. Pitkäaikaistyöttömyys ja työstä syrjäytyminen voi aiheuttaa vaikeita taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia. Yksilön työllistyminen katsotaan ratkaisevan moninaisia syrjäytymiseen liittyviä ongelmia. Työllistyminen on merkittävä indikaattori elämänhallinnan kohentumiseen tai väline sen saavuttamiseen. J. P Roos (1985, 40–43) jakoi 1980-luvulla elämänhallinta käsitteen sisäiseen ja ulkoiseen. Ulkoisella elämänhallinnalla yksilö voi ohjata elämäänsä, näitä ovat turvattu toimeentulo ja asema työmarkkinoilla, perhe, asuminen ja toimiva arki. Ulkopäin asiat näyttävän olevan yksilön hallinnassa. Sisäinen elämänhallinta viittaa yksilön omaan kykyyn pitää elämäänsä koossa ja järjestyksessä myös kriittisissä elämäntilanteissa. Asiakkaan elämänhallinnan lisääminen on sosiaalityön keskeinen tehtävä, jos asiaa tarkastellaan syrjäytymis- ja liittämispuheen kehyksessä. Se on asiakkaan tukemista, kannustamista, valmentamista kohti oma-aloitteellisempaa elämää.

Syrjäytymisen kustannuksia on usein tarkasteltu työmarkkinoiden näkökulmasta. Työmarkkinoiden näkökulmasta syrjäytyminen voidaan määritellä tilanteena, jossa nuori on ajautunut täysin työmarkkinoiden ulkopuolelle, jolloin nuori ei ole työmarkkinoiden käytettävissä. Nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen taloudellinen hyöty on merkittävä, koska nuorten odotettavissa oleva työura on pitkä. Yhteiskunnalle syrjäytyneen nuoren taloudelliset seuraukset näkyvät menetettyinä tuotannontekijöinä ja lisääntyneinä kustannusrasitteina. Mikäli nuoren syrjäytyminen kestää koko odotettavissa olevan työiän, noin neljäkymmentä vuotta, yhden syrjäytyneen nuoren kansantulon menetys on noin 700 000 euroa. Julkisen talouden vastaava menetys on 430 000 euroa. (Valtion talouden tarkastusvirasto 2007, 115–116.)

Oppivelvollisuuden päätyttyä nuorille on ollut tarjolla kaksi pääväylää, opintojen jatkaminen tai siirtyminen työelämään. Työelämässä nuoret, joilla ei ole riittävästi ammatillista koulutusta kohtaavat suuria ongelmia päästäkseen työmarkkinoille.

Työelämäväylä on edelleen mahdollinen esimerkiksi oppisopimuksen avulla. (Stakes 2007, 23.)

7.2 Nuorten yhteiskuntatakuu

Työvoimatoimistoissa on viime vuosina kiinnitetty erityisen suurta huomiota nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Nuorisotyöttömyys on edelleen vakava ongelma, joka vaatii päättäväisiä toimia. Alle 25-vuotiaiden työttömyyden lasku on pysähtynyt ja työttömien nuorten määrä on jäänyt yli 30 000:een. Tulevan työvoimapulan vuoksi Suomessa ei ole varaa jättää näin suurta osaa nuorista työmarkkinoiden ulkopuolelle. Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja työkyvyn ylläpitämiseksi on räätälöitävä erityisiä toimia, joilla tuetaan nuorten kiinnittymistä koulutukseen ja työelämään. (Nuora 2008.)

Nuorten yhteiskuntatakuun toteuttaminen aloitettiin työvoimatoimistoissa vuoden 2005 alusta. Kaikille alle 25 -vuotiaille nuorille on tarkoitus tarjota viimeistään kolmen yhdenjaksoisen työttömyyden jälkeen aktiivivaihtoehto koulutus-, työharjoittelu- tai työpajapaikka. Palveluprosessi on käynnistettävä mahdollisimman nopeasti ja yksilöity työnhakusuunnitelma tulee laatia kaikille alle 25-vuotiaille nuorille mahdollisimman nopeasti. Tavoitteena on pysyvämpi työllistäminen, ei vain työttömyyden katkaisu. Suurissa kaupungeissa tavoite on haasteellinen, koska niissä on suuremmat määrät takuun piiriin tulevia nuoria. (Nuorten yhteiskuntatakuu ja osallisuushanke auttavat syrjäytymisen ehkäisyssä 2004.) Samalla on huolehdittava siitä, että nuorelle tarjottava toiminta on kestoaltaan riittävä. Yhtenä mahdollisena keinona yhteiskuntatakuun edellyttämien työpaikkojen luomiseksi voitaisiin harkita työnantajamaksujen kohdennettuja alennuksia osana nuorille yksilöllisesti suunniteltuja toimia. (Nuora 2008.)

Alle 25-vuotiaan ensisijainen tavoite on sijoittua työhön. Viimeistään siinä vaiheessa, kun työttömyys on alkanut, on tärkeää, että nuori hakeutuu työmarkkinoille ja hakee työtä itse aktiivisesti. Työvoimatoimiston tehtävä on tukea ja kannustaa aktiiviseen, omatoimiseen työnhakuun. Nuoren palveluprosessia tehostetaan niin, että jokaiselle alle 25-vuotiaalla työttömänä työnhakijana olevalle nuorelle pyritään tarjoamaan viimeistään työttömyyden jatkuessa yhtäjaksoisesti kolme kuukautta hänen tilannettaan

edistävää aktiivivaihtoehto. Työvoimatoimiston virkailija yhdessä työnhakijan kanssa laatii kartoituksen ja toimintasuunnitelma mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kuukauden kuluessa työnhaun aloittamisesta. Kartoitukseen kirjataan muun muassa hakijan koulutus, ammattitaito, työkokemus, millaista työtä hakija hakee ja miltä työmarkkina-alueelta. Toimintasuunnitelmassa päätetään seuraavasta toimenpiteestä. Yhteiskuntatakuu tarkoittaa sitä, että työttömyyden kestettyä yhdenjaksoisesti kolme kuukautta sovitaan yksilöidyssä työnhakusuunnitelmassa, että nuorelle pyritään tarjoamaan julkisia työvoimapalveluita. Näitä ovat työnhakukoulutus, valmentava ammatillinen työvoimakoulutus, työkokeilu, työharjoittelu, työelämävalmennus, tukityö tai starttiraha. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2008.)

Mikäli nuori ei työ- ja toimintakykynsä asettamien rajoitusten vuoksi voi osallistua julkisiin työvoimapalveluihin, työvoimatoimisto pyrkii huolehtimaan yhdessä muiden toimijoiden, erityisesti kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa siitä, että nuori saa palveluja, jotka parantavat hänen mahdollisuuksiaan myöhemmin osallistua työvoimapalveluihin. Jos nuori kuuluu aktivointiehdon piiriin, hänet ohjataan työvoiman palvelukeskukseen, mikäli sellainen työvoimatoimiston palvelu löytyy paikkakunnalta ja silloin nuori voidaan ohjata kuntouttavaan työtoimintaan. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2008.)

Palvelut edellyttävät aina omaa motivaatiota. Ei ole tarkoitus, että nuori odottaa passiivisena, että työvoimatoimisto järjestää hänelle sovitun palvelut. Toimintasuunnitelman laatimisen yhteydessä sovitaan yhteistyössä nuoren kanssa, aikataulusta ja toimenpiteistä miten ne toteutetaan. Yhteiskuntatakuu ei koske niitä nuoria, joilla työ- tai opiskelu alkaa lähitulevaisuudessa, eikä myöskään niitä jotka ovat lähiaikoina menossa armeijaan, jäämässä äitiys- tai vanhempainlomalle tai ovat jäämässä sairauslomalle tai eläkkeelle. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2008.)

Kuudennessa teemahaastattelussa haastattelimme Rovaniemen työvoimatoimistossa työskentelevää työvoimaneuvoja Aulaa. Kysyimme miksi nuoria on paljon työttömänä, vaikka avoimia työpaikkoja on yhä enemmän. Miksi työhallinnon toimenpiteet eivät riitä, miten toimenpiteitä tulee kehittää, onko yhteiskuntatakuusta ollut hyötyä?

Aula (2008) toteaa, että osa nuorista ei yksinkertaisesti hahmota omaa ammatillista osaamistaan, eikä osaa markkinoida itseään työnantajille. Osalla nuorista, joiden

työttömyys on pitkittynyt, on hoitamaton päihde- tai mielenterveysongelma. Osalla nuoria on ongelmana se, että heiltä puuttuu työn tekemisen kulttuuri, he eivät pidä työntekoa tärkeänä. Työelämävalmennus on joillekin nuorille tehokas tapa saada jalansija työmarkkinoille. Niillä, joilla on koulutus ja ammattitaito kehittymässä, onnistuvat monesti saamaan työpaikan työelämävalmennuspaikasta. Työelämävalmennus on hyvä väylä kokeilla nuoren osaamista. Harjoittelupaikassa itsensä markkinoiminen työnantajalle on helppoa, voi näyttää mitä osaa ja onko kehityskelpoinen. Mikäli työelämävalmennuspaikka ei työllistä nuorta, ongelmana voi olla, että ala ei kerta kaikkiaan tarvitse lisää työvoimaa. Nuoren väärä asenne ja motivaation puute voivat myös olla syynä siihen, että työelämävalmennuspaikka ei työllistä. Monesti käy myös niin, että työnantaja ei pidä nuoresta, jostakin syystä tai työnantajalla on jotakin muita ongelmia, jotka estävät nuorta viihtymästä työelämävalmennuksessa.

Työvoimatoimiston on hankittava aktiivisemmin työelämävalmennuspaikkoja. Yhteistyötä sellaisten työnantajien kanssa on lisättävä, joilla on mahdollisuus myös työllistää harjoittelija valmennuksen jälkeen. Aula korostaa, että työnantajalla voi olla myös epärealistiset kuvitelmat ja odotukset nuoren osaamisesta. Yhteiskuntatakuu on saanut nuoret liikkeelle. Työ- ja elinkeinoministeriö ohjaa ja seuraa yhteiskuntatakuun toteutumista koko maassa. Työvoimatoimistojen tehtävänä on ollut aktiivisesti toteuttaa ministeriön ohjeita. (Aula, 2008.)

7.3 Kuntouttava työtoiminta nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä

Vuonna 2001 tuli voimaan laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Lain tavoitteena on tuoda kuntoutustavoitteinen toiminta aktiivisen sosiaalipolitiikan keinoksi. Perusajatuksena on, että ihmisen on parempi olla työssä kuin elää sosiaaliturvan varassa. Aktivointi mahdollistaa työmahdollisuuksien parantamisen sekä lisää sosiaalista osallisuutta. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 21.) Kuntouttavan työtoiminnan piiriin kuuluvat ne alle 25-vuotiaat asiakkaat, joille on laadittu työnhakusuunnitelma ja jotka ovat saaneet työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 180 päivää tai he ovat saaneet 500 päivää työttömyyspäivärahaa tai pääasiallinen toimeentulo on viimeisen neljän

kuukauden aikana perustunut työttömyyden johdosta maksettuun toimeentulotukeen. (Lindqvist & Oksala & Pihlman 2001, 15.)

Vaikein tilanne on nuorilla, joilla on puutteita työelämänvalmiuksissa ja koulutuksessa. Syrjäytymisvaarassa olevilla nuorilla opinto- ja työelämänsiirtymisessä on monitahoisia ongelmia ja ne voivat olla monimutkaisia ratkaista. Nuorella voi olla oppimisvaikeuksia, masennusongelmia ja päihteiden väärinkäyttöä. Erittäin tärkeää on sosiaali- ja terveystalvelujen tarjoama apu ja osaaminen. Oleellista on, että joku taho ottaa kokonaisvastuun nuoren tilanteesta ja ongelmien ratkaisemisesta. (Tarvainen & Pietiläinen & Kuure 2007, 23.)

Seitsemännessä teemahaastattelussa haastattelimme työvoimaohjaaja, Saastamoista, joka työskentelee Rovaniemen työvoiman palvelukeskuksessa nuorten työvoimaohjaajana. Nuoret asiakkaat ohjautuvat sinne työvoimatoimistosta ja sosiaalipalvelukeskuksesta. Pyysimme hänen näkemystä siihen, miksi nuoria on edelleen työttömänä, miten työvoimahallinnon palveluita tulee kehittää ja onko kuntouttavasta työtoiminnasta nuorille ollut hyötyä.

Saastamoinen (2008) on tullut siihen tulokseen, että työpaikat ja nuoret eivät aina kohtaa. Nuoria eivät välttämättä kiinnosta raskaat fyysiset työt, vaikka niillä aloilla olisi töitä. Joskus nuori voi antaa sellaisen kuvan, että johtajan paikat kiinnostavat enemmän, jopa ilman ammatillista koulutusta. Omana ryhmänä ovat nuoret, joilta puuttuu rohkeutta ja kykyä etsiä työtä, lisäksi työnantajat edellyttävät nuorelta usein edes jonkinlaista työkokemusta. Näiden nuorten kanssa työskentely on usein palkitsevaa, koska pienelläkin panostuksella heitä voi saada eteenpäin. Kun nuori menee työelämävalmennukseen, työnantaja olettaa, että hänellä on normaalit työelämän pelisäännöt hallussa. Työnantajalla ei ole aikaa opettaa niitä nuorelle, vaan ohjaus liittyy lähinnä työtehtäviin. Usein viranomaisen on vasta se taho, joka opettaa nuorille näitä pelisääntöjä. Saastamoinen toteaa, että osa nuorista haluaa saada kaikenlaista, ilman ponnisteluja ja heidän kaikessa toiminnassaan näkyy rajojen puute. Kun säännöt ovat nuorella tiedossa, alkavat asiat selkiytymään. Nuorten omalla asenteella, on suuri merkitys. Mikäli nuori haluaa kaiken heti ilman ponnisteluja, ei mikään onnistu. Vasta kun nuori ymmärtää, että hänen täytyy sitoutua toimenpiteisiin ja tehdä oma osuutensa, positiivisia tuloksia voidaan odottaa.

Saastamoinen (2008) painottaa, että perusterveydenhuolto, päihde- ja kuntoutuspalvelut pitää saada kuntoon. Sosiaalipalvelukeskuksen tulee lisätä kuntouttavia palveluita niille nuorille, jotka niitä tarvitsevat. Olisi tärkeää, että nuoren perusasiat ovat kunnossa, ennen kuin nuoret tulevat työvoimatoimiston asiakkaaksi. Erityisesti työvoiman palvelukeskuksessa on mahdollisuus ostaa nuorille täydentäviä palveluita, joilla annetaan tukea, ohjausta ja valmennusta esimerkiksi työ- tai työelämävalmennuspaikan etsintään. Monilla nuorilla on oppimisvaikeuksia, joihin olisi pitänyt puuttua jo alasteella. Kun nuori käy mukautetun opintolinjan ammattikoulussa, hänen sijoittuminen työelämään voi olla vaikeaa. Näiden nuorten kohdalla täytyisi jo opiskeluaikana miettiä, mihin he tulevat sijoittumaan valmistumisen jälkeen. Työvoiman palvelukeskukseen ohjautuu nuoria, jotka ovat käyneet normaalin perus- ja ammattikoulun, mutta pääsevät eläkkeelle kehitysvammaisuuden perusteella oltuaan jonkin aikaa asiakkaana.

Kuntouttavasta työtoiminnasta on hyötyä silloin, kun nuori on epävarma itsestään ja osaamisestaan, omat vastuut ja päivärytmi voi olla hukassa. Ohjaajilla on aikaa opettaa nuoria ja selvittää työllistymistä estäviä ongelmia sekä hoitaa yhdessä nuoren kanssa hänen asiansa kuntoon. Vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivät, eivät juuri hyödy tästä palvelusta, heidät on ohjattava terveydenhuollon palveluihin. (Saastamoinen, 2008.)

7.4 Työttömyyden periytyminen yli sukupolvien

Pohjantammi on tehnyt tutkimusta vuonna 2006 aiheesta Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Työpajavalmentajien mukaan pajanuorten perheissä työttömyyttä oli esiintynyt vanhemmilla ja jopa isovanhemmilla. Tavallista oli, että pajanuorilla oli kokemuksia kahden sukupolven työttömyydestä. Vuonna 2004 tuli esille tieto, että heillä oli kokemusta jopa kolme sukupolvea ylittävästä työttömyydestä. Tutkimusten mukaan pajanuorilla työttömyys on monikertainen muihin nuoriin verrattuna. Näyttää siltä, että jos perheessä ei ole nuorelle siirrettäviä kokemuksia työelämästä, niin vanhemmat eivät kykene antamaan riittävästi tietoja ja tukemaan nuoren uran ja polkujen valinnassa. (Tarvainen ym. 2007, 35.)

Kysyimme Aulalta ja Saastamoiselta (2008) miten he kokevat työttömyyden periytyvän sukupolvelta toiselle. Sosiaalitoimen on sijoitettava enemmän resursseja

ennaltaehkäisevään työhön, jotta lapsia ja nuoria pystyttäisiin auttamaan jo päiväkotistä lähtien. Vanhemmilla voi olla esimerkiksi vaikeita oppimisongelmia tai masentuneisuutta.

Nuorella voi olla taitoja vaikka mihin, mutta häneltä puuttuvat eväät etenemiseen. Ammatillisesta koulutuksesta on vaikea siirtyä työelämään, jos siihen ei kannusteta kotona. Monella toisen tai kolmannen polven työttömällä nuorella voi olla masentuneisuutta. He voivat uhmata vanhempiaan tai ovat heille erittäin suuttuneita tai katkeria. Työttömät vanhemmat tarvitsevat erittäin paljon tukea lasten kasvatukseen ja lapsista huolehtimiseen. Työvoiman palvelukeskuksen työssä voi erityisesti nähdä työttömyyden periytymisen. Nuorella ei ole kokemusta siitä, että vanhemmat lähtevät joka aamu töihin ja työ rytmittää elämää. Nuoret on opetettu jo kotona siihen, mistä luukulta milloinkin rahaa tulee. Vanhemmat ovat mahdollisesti myös itse pettyneitä yhteiskuntaan ja itseensä, eivätkä näe olemassa olevia mahdollisuuksia ja näin ollen lapsen mahdollisuuksiin uskomisen on vaikeaa. Kotona opittu malli ja vanhempien arvomaailma vaikuttaa lapseen merkittävästi. (Aula, Saastamoinen 2008.)

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä

Opinnäytetyömme tutkimustulokset käsittelemme neljässä eri teemassa. Haastattelut olemme suorittaneet Oulussa ja Rovaniemellä. Seuraavassa kappaleessa käsittelemme teemahaastattelussa esiin tulleita asioita, joita haluamme korostaa. Koulumaailmassa on ilmiöitä, jotka voivat olla vakava uhka nuoren hyvinvoinnille. Erityisesti nuoren vertaissuhteilla on suuri merkitys, jossa yhteisön jäsenten välillä voi esiintyä hierarkkisia valtasuhteita.

Kouluyhteisössä esiintyvissä hierarkioissa on epätasaisia valtasuhteita. Suositulla nuorella on paljon resursseja ja hänellä on paljon valtaa. Korkeimman statuksen omaavat nuoret vahvistavat omaa asemaansa painamalla heikompiosaisia alaspäin. Alemman statuskampailun nuoret ovat pelinappuloita, joita on varaa rökittää hienovaraisesti, kuten naamioimalla herjaus vitsiksi. Statuksen hallitsijat eivät myönnä kiusaamista, vaan pitävät sitä pelkkänä huulen heittona. Kiusaaja ei voi määritellä mikä on kiusaamista, vaan kohde määrittelee sen. Huumori on vahva väkivallan tekijä, mitä on vaikea havaita. Opettajien tehtävä on kiinnittää huomiota erilaisiin valtasuhteisiin ja pyrkiä tasaamaan niitä. Tänä päivänä opettajat vahvistavat vahvimpien asemaa, ajattelematta asian seurauksia. He, joilla on paljon valtaa saavat valita ensimmäisenä joukkueen esimerkiksi liikuntatunnilla, jolloin Kingin valta vahvistuu entisestään. Tällöin korostuu niiden nuorten alistettu asema, jotka ovat jo aikaisemmin painettu hierarkian alimmalle tasolle. On paljon valtaa olevia nuoria ja niitä joilla valtaa ei ole, seurauksena on valtasuhteiden epätasapaino. Koulumaailman tulee luoda mahdollisimman tasapainoinen ryhmä, jossa hierarkiasuhteita ei esiinny, näin voitaisiin välttyä vertaissuhteiden ongelmilta.

Haluamme korostaa, että lapsilla on omat kirjoittamattomat pelisäännöt, joissa juorukellot leimataan helposti ja näin kynnyksellä kertomaan kiusaamisesta opettajalle nousee kohtuuttoman suureksi. Opettajan tulee tukea ja kannustaa oppilaita kertomaan ilmapiiriongelmiensa, koska opettajalla on keinot asioiden selvittämiseen.

Opinnäytetyössämme haluamme painottaa koulukiusaamisen uhkaavan nuoren hyvinvointia. Koulukiusaamisesta puhuttaessa ollaan jo pitkälti väkivallan puolella. Mikäli systemaattista kiusaamista on jatkunut vähintään puoli vuotta, voidaan puhua väkivallasta. Väkivalta on voimakas uhkatekijä nuoren hyvinvoinnille. Väkivallasta suurin osa on hyvin hienovaraista ja se naamioitu normaaliin tapaan elää. Usein ajatellaan, että lapset vain nahistelevat keskenään, ja heidän täytyy kestää tällaisia ongelmia, koska oletetaan, että pienet vastoinkäymiset vain vahvistavat kasvua aikuiseksi. Opinnäytetyöprosessin aikana meille selvisi, että mikäli lapsi joutuu jatkuvasti toisarvoiseen asemaan siinä todellisuudessa missä hän elää, juuri kun tärkeimmät kehitysvuodet ovat meneillään, hän voi kasvaa toisenlaiseksi ihmiseksi kuin olisi muuten kehittynyt. Koemme tärkeänä, että koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn tulee kiinnittää huomiota. Kiusaaminen voi aiheuttaa vakavia psyykkisiä ongelmia nuorelle, jonka seuraukset vaikuttavat nuoren elämään pysyvästi.

Pörhölä (2008, 96–97) on päätenyt tutkimuksissaan samanlaisiin päätelmiin. Koulukiusaaminen on vakava nuoren kehityksen riskitekijä, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia nuoren elämänkaareen. Nuoret kärsivät voimakkaita henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmia, jotka ilmenevät itsetunnon, itsearvostuksen alenemisena, masentuneisuutena, itsetuhoisina ajatuksina tai tekoina sekä ahdistuksena. Nuorella voi ilmetä myös psykosomaattisia stressioireita; erilaisina kiputiloja, univaikeuksia, syömishäiriöinä tai muita sairauksia. Seurauksena voi ilmetä koulumotivaation heikkeneminen, joka esiintyy kouluun menon välttelyä. Kuronen (2008, 3,5) Jyväskylän yliopiston tutkimuslaitoselta on löytänyt tutkimuksissaan viitteitä siitä, että nuorten elämäntilanne on ollut traumaattista kiusaamiskokemusten jälkeen. Tämä voi aiheuttaa peruskoulun keskeyttämisen. Rajun kiusaamiskokemuksen läpikäynyt nuori ei kykene suunnittelemaan tulevaisuuttaan, kun häneltä on viety itsetunto. Koulukiusatun kouluttautuminen pitkittyy ja hänen yhteiskuntaan osallistuminen viivästyy. Seurauksena yhteiskunnalle lankeaa ylimääräisiä kustannuksia ja tuhoisia vaikutuksia nuoren elämäntilanteeseen.

Työmme tuloksista ilmeni, että suomalaisessa yhteiskunnassa on vallalla poikakulttuuri, joka ihailee väkivaltaa, 95 % väkivallan teoista on poikien tekemiä. Saimme viitteitä siitä, että pojat kasvavat väkivallan kulttuurissa, jota pidetään sankarillisena. Erilaiset taistelupelit tukevat kyseistä käytöstä. Väkivalta kulttuuri juurtuu poikiin jo lapsuudesta lähtien.

Osa tutkijoista näkee syyn poikien kromosomeissa tai testosteronissa, vaikka sitä ei ole tieteellisesti voitu osoittaa. Antropologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että sademetsäheimojen miehillä ei ole esiintynyt aggressiivista käyttäytymistä lainkaan. Mielenkiintoista on havaita, että väkivaltaisuuteen voi vaikuttaa kulttuuriset tekijät.

Kasvatuksessa vanhempien tulee kiinnittää huomiota mieheyden ja naiseuden malleihin. Suomalaisessa kulttuurissa poikien empaattisuutta ei koeta miehisenä piirteenä. Myötäelämisen taito pojalla on feminiininen ominaisuus, jolloin hänellä on suuri vaara joutua kiusatuksi. Yhteiskunnassamme ei arvosteta miehen myötäelämisen kykyä. Koemme tärkeänä, että kasvatustapaa tulee muuttaa pehmeämpien arvojen suuntaan.

8.2 Koulu ja syrjäytymisen riskitekijät

Koulukuraattorit puhuvat samasta ilmiöstä väkivaltatutkijan kanssa. Koulukiusaaminen näkyy koulussa monella eri tavalla. Koulukiusaamisen määrää on vaikea arvioida, koska sitä voi olla vaikea havaita ja ulkopuoliset eivät välttämättä näe ongelmaa. Aineistostamme kävi ilmi, että kiusaamisen tapoja on useita erilaisia. NykYTEknologian lieveilmiönä haluamme tuoda esiin internetin antaman mahdollisuuden kiusaamisen jatkumisen kouluajan ulkopuolella. Tällaisen kiusaamismuodon tekijää on vaikea saada selville, koska verkossa voi toimia anonyyminä. Näyttää siltä, että pitkään jatkuneessa koulukiusaamisessa on vaikea löytää kiusaamisen aloittajaa ja saada ongelmaan ratkaisua. Kaikille kouluille on laadittu työrauha- ja turvallisuusohjeet, joten toimintamekanismit ongelmanratkaisuun ovat olemassa. Herää kysymys ovatko henkilöstöresurssit riittävät.

Opinnäytetyön aineistossamme kävi ilmi, että kiusatulla voi olla koulunkäyntihaluttomuutta tai itsetunto-ongelmia. Opettajalla on keskeinen tehtävä kiusaamistapausten selvittelyssä, koska hän tuntee oppilaat parhaiten. Opettajalla on mahdollisuus pyytää koulukuraattorilta apua ja tukea. Kouluissa tehdään ennaltaehkäisevää työtä koulukiusaamisen ehkäisemiseksi. Työtä tehdään yhdessä opettajan kanssa. Oppilaat tekevät aiheesta kirjoitelmia ja draamaa.

Koulukuraattori tekee oppilaiden kanssa ryhmäytymisharjoituksia, joiden tarkoitus on tiivistää luokan yhteishenkeä. Ryhmämuotoiset harjoitukset antavat kaikille oppilaille mahdollisuuden vuorovaikutukseen, itseilmaisuuksiin ja tunteiden esille tuomiseen.

Vilkkonen-Riihelä (2003, 249) määrittelee nuoruusajan identiteetin etsinnäksi, jonka muokkaamista toveripiiri auttaa. Opinnoissa menestyminen ja onnistumisen kokemukset muokkaavat identiteettiä. Nuoret yrittävät etsiä arvoja, joita voisivat omassa elämässään noudattaa. Elämään etsitään tarkoitusta ja mielekkyyttä. Haluamme tuoda esiin, että nuoren tulee saada tukea ystäviltään ja läheisiltään tässä kehitysvaiheessa, koska se muovaa hänen käsitystä itsestään. Mikäli itsetunto on kovin huono, hän ei luota omiin kykyihinsä ja itsetunto heikkenee, mikä voi aiheuttaa koulunkäyntihaluttomuutta. Heikon itsetunnon omaava nuori voi joutua helposti kiusauksen kohteeksi. Syrjäytymisen riski on suuri, jos nuori haluaa pitää välivuoden, taustalla voi olla koulukiusaamista, huonoa koulumenestystä ja heikkoa itsetuntoa.

Opinnäytetyössämme havaitsimme, että nuoren halukkuus pitää välivuotta peruskoulun jälkeen on yleensä merkki siitä, että opiskelut eivät kiinnosta ja syrjäytymisen riski on suuri. Taustalla voi olla koulukiusaamista, huonoa koulumenestystä ja heikkoa itsetuntoa. Takalan (1992, 38) mukaan nuoren syrjäytymisprosessin ensimmäisessä vaiheessa nuorella on vaikeuksia kotona, koulussa tai sosiaalisessa ympäristössä. Syrjäytymisprosessi etenee vaihe vaiheelta ja syvenee, muodostaen prosessin, joka lopulta johtaa nuoren eristäytymiseen muusta yhteiskunnasta. Savioja (2007, 117–118) löysi tutkimuksessaan viitteitä siitä, että siirtymävaihe yläasteelta toiselle asteelle on erityisen kriittistä aikaa. Koulun keskeinen tehtävä on kasvattaa nuoresta yhteiskuntakelpoinen. Koululla on suuri merkitys nuoren syrjäytymisen ehkäisemisessä.

8.3 Millä keinoin nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä?

Valtio, kunnat ja järjestöt panostavat tänä päivänä nuorten hyvinvointiin. Syrjäytymisvarassa olevia nuoria halutaan auttaa, mutta kaikki nuoret eivät ole halukkaita vastaanottamaan tarjottua apua ja tukea. Kaikilla nuorilla ei riitä motivaatio oman elämänlaadun parantamiseen. Nuorella voi olla eri tulkinta syrjäytymisestä kuin yhteiskunnalla. Hän ei välttämättä koe itseään syrjäytyneeksi tai syrjäytymisvaarassa olevaksi, vaikka asia ammattilaisen näkökulmasta näyttäisi siltä.

Sosiaalialalle tarvittaisiin erityisesti miehiä, koska monilta nuorilta puuttuu miehen malli. Onnistuneita projekteja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä ovat olleet toiminnalliset liikuntaryhmät. Liikunta on toiminut välikappaleena, eräänlaisena vuorovaikutuskeinona, saada yhteys syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. Liikunnan avulla nuoret ovat saaneet uusia tavoitteita ja haasteita elämäänsä, mikä on vaikuttanut myönteisesti nuoren elämänhallintaan. Nuoret tarvitsevat aikuista tukemaan ja rinnalla kulkemaan. Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen voidaan parhaiten puuttua moniammatillisella yhteistyöllä. Tarvainen (2007, 62) tuo esiin Vammalan seudun tehokkaan moniammatillisen työryhmän toimintamallin. Erityisesti ennaltaehkäisevään työhön on panostettu ja yhteistyöstä on saatu hyviä tuloksia. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistyö koetaan merkittävänä. Näemme, että moniammatillista yhteistyötä tulee kehittää nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Työ- ja elinkeinoministeriössä kiinnitetään yhä enemmän huomiota nuorten työttömyyden vähentämiseen, nuoria tarvitaan työmarkkinoilla kasvavaan työvoimapulaan. Nuorten yhteiskuntatakuu on toiminut vuodesta 2005 alkaen. Yhteiskuntatakuun piiriin kuuluvat kaikki alle 25-vuotiaat työttömät nuoret. Nuori pyritään saamaan toimenpiteiden piiriin mahdollisimman pian työttömyyden alkuvaiheessa ja viimeistään siinä vaiheessa, kun työttömyyttä on kertynyt kolme kuukautta. Työttömälle nuorelle laaditaan yksilöity työnhakusuunnitelma, jossa sovitaan toimenpiteestä, joka edesauttaa nuoren työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Mikäli nuorella ei ole ammattia, ammatilliseen koulutukseen hakeutuminen on ensisijainen asia, koska ammattikouluttamattomana työnsaanti on erittäin vaikeaa.

Työelämävalmennus on tehokas tapa nuorelle saada ohjattua työkokemusta. Nuorella on mahdollisuus antaa näyttöä ammattitaidostaan työnantajalle, mikä voi edesauttaa työsuhteen solmimista kyseiseen työpaikkaan. Työelämävalmennus parantaa nuoren työllistymismahdollisuuksia myös jatkossa, koska hänellä on kokemusta työelämästä. Työharjoittelu antaa nuorelle mahdollisuuden kokeilla osaamistaan ja markkinoida itseään työnantajalle. Koemme tärkeänä, että työvoimatoimistot hankkivat aktiivisemmin työelämävalmennuspaikkoja tekemällä tiiviimpää yhteistyötä työnantajien kanssa.

8.4 Eksklusiivinen yhteiskunta

Helneen (2002, 175) näkemys eksklusiivisesta yhteiskunnasta opinnäytetyössämme pitää paikkansa. Työssämme syrjäytymisvaarassa olevat nuoret on tavoitteena saada takaisin inklusion sisäpiiriin eli integroida yhteiskunnan sisälle. Työssämme olemme tuoneet esille eri keinoja, joiden avulla nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä. Haluamme painottaa, että mikäli syrjäytymisvaarassa olevat nuoret sijaitsevat eksklusiossa, yhteiskunnan velvollisuus on etsiä keinoja nuorten palauttamiseksi yhteiskunnan sisälle. Koemme merkittävänä, että nuorten syrjäytymistä estetään kaikin keinoin. Tämä on suuri haaste hyvinvointiyhteiskunnallemme. Siihen tarvitaan eri sektorirajojen ylittävää ennakkoluulotonta yhteistyötä. Yhteiskunnalle syrjäytyneet nuoret tulevat liian kalliiksi, hyvinvointiyhteiskuntajärjestelmä ei kestä kohtuuttoman suuria kustannuksia. Hyvinvointiyhteiskuntamme tarvitsee nuorista osaavaa työvoimaa, heidän panostaan yhteiskunnan hyväksi ei ole varaa jättää käyttämättä.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön aihetta pohtiessamme koimme tärkeänä aiheen ajankohtaisuuden ja sen yhteyden sosionomin työhön. Nuorten tilanne kiinnosti meitä molempia ja halusimme tutkia, millaisia uhkaavia tekijöitä esiintyy koulumaailmassa ja voivatko ne aiheuttaa syrjäytymistä. Halusimme rajata työmme siirtymävaiheeseen, jolloin nuori siirtyy peruskoulusta toisen asteen koulutukseen tai työelämään. Nivelvaiheen näemme merkittävänä, koska juuri silloin nuori tekee tärkeitä päätöksiä tulevaisuudestaan. Aina tämä vaihe ei suju ongelmitta ja niitä syitä halusimme opinnäytetyössämme tutkia. Halusimme selvittää myös keinoja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Työvoimapolitiikan keinoista nuoren syrjäytymisen ehkäisemisestä nostimme esille yhteiskuntatakuun ja kuntouttavan työtoiminnan.

Opinnäytetyöprosessin vaikeimpana osuutena koimme työn metodologisen osuuden. Tutkimustavat ja tulosten analysointi vaati syvällistä perehtymistä metodologiaan. Opinnäytetyöprosessissa teemahaastattelut lisäsivät aiheen mielenkiintoa ja saimme teoriaosuuden kytkeytyä lähemmäksi käytäntöä. Opintomatkan aikana kehityimme ammatillisesti ja sisäistimme metodologian merkityksen tutkimuksessa. Tutkimusaiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tutkimuksia löytyi paljon, joten työn materiaalin löytäminen oli helppoa. Työssä käytimme lähdemateriaaleina uusia teoksia, jotta saisimme ajankohtaista tietoa esille.

Nuoruus on aikaa, jolloin on opittava ohjaamaan omaa elämäänsä. Nuori kokee fyysisiä ja sosiaalisia muutoksia, minkä varaan rakentuu minäkäsitys. Nuoruuden tärkeimpiä psyykkisiä kehitystehtäviä on, että nuori oppii tuntemaan olonsa kotiosaksi omana itsenään ja löytää paikkansa yhteiskunnassa. Onnistuneeseen identiteetin rakentumiseen kuuluu psyko-fyysis- sosiaalisen hyvinvoinnin kokemus ja luottamus hyvinvoinnin jatkumiseen elämän eri tilanteissa.

Nuori irtautuu henkisesti vanhemmistaan, nuoren identiteetin etsintää ja muokkautumista auttavat ystävät ja vanhempien kannustaminen itsenäistymispyrkimyksiin. Menestyminen opinnoissa ja onnistumisen kokemukset muokkaavat nuoren identiteettiä. Osa nuorista protestoi ja etsii pitkään omaa paikkaansa yhteiskunnassa.

Elämään etsitään tarkoitusta ja mielekkyyttä, mikäli nuorta eivät opiskelu ja ammatinvalinta kiinnosta, hän kuuluu riskiryhmään ja on syrjäytymisvaarassa. Erityisen suuressa vaarassa ovat nuoret, joilla on heikko koulumenestys, huono itsetunto tai henkilökohtaisia ongelmia.

Koulukäyntivaikeudet eivät aina johdu nuoresta itsestään, vaan taustalla voi olla koulukiusaamista. Nuorella voi olla paha olo koulussa, joka voi johtaa luvattomiin poissaoloihin. Koulukiusaamista on vaikeaa havaita, sillä se usein naamioituu esimerkiksi huulen heittoon. Tällä tavalla kiusaajat voivat verhoilla väkivallan tekonsa ja kieltää sen olevan kiusaamista. Nuorten kanssa työskentelevien on tärkeää kiinnittää huomiota koulun ilmapiiri ongelmiin ja tarvittaessa puuttua niihin. Nuorella on korkea kynnyks kerton koulukiusaamisesta vanhemmille, opettajille tai muulle lähipiirille. Hänet leimataan helposti ja nuori pysyy mieluummin hiljaa asiasta. Koulukiusaamisen selvittäminen voi vaatia usean eri työntekijän asiantuntijuutta, jotta ongelma vyyhti saadaan purettua. Näkisimme, että yhteistyötä eri toimijoiden kanssa tulee kehittää, näin säästytään kauaskantoisilta vaikutuksilta, kuten nuoren mielenterveysongelmilta.

Koulukiusaamisesta esimerkkinä haluamme tuoda esille vuosi sitten Jokelassa tapahtuneen koulusurman tekijän, Pekka-Eric Auvisen, MTV kolmosen esittämän vanhempien haastattelun. Vanhemmat kertoivat, että heidän poikaansa oli kiusattu jo ala-asteelta lähtien. Häntä nimiteltiin ja käytiin fyysisesti käsiksi. Pojalla ei ollut enää yhtään kaveria yläasteella. Vanhemmat olivat huolissaan poikansa mielenterveydestä, hänellä todettiin olevan paniikkihäiriö ja sosiaalisten tilanteiden pelko. Vanhemmat yrittivät saada poikaansa terapiaan, mutta koska hoitojonot olivat pitkät, poika ei koskaan päässyt terapiaan. Pojalla oli käytössään mieliala lääkkeitä. Toisena syynä vanhemmat toivat esille, että lääkärit katsoivat lääkityksen olevan riittävä, eikä pojalle myönnetty lähetettä psykiatriseen erikoishoitoon. (MTV 3, 45 minuuttia, 2008.) Edellä esittämä tapaus osoittaa, millaisia seurauksia nuoren hyvinvointia uhkaavia tekijöitä voi ääritapauksessa koulumaailmassa esiintyä. Koulukiusaaminen voi tuhota koko nuoren elämän ja vaikuttaa myös ulkopuolisiin, kuten koulusurmista on tapahtunut. Uutena toimintamuotona on kokeiluluontoisesti palkattu psykiatrisia sairaanhoitajia muutamiin kouluihin. Opiskelijat ovat saaneet ottaa yhteyttä ammattilaisiin, jos heillä on ollut jotain huolta muun muassa kiusaamisesta, unettomuutta tai muuta koulunkäyntiä vaikeuttavaa asiaa. Toimintamuoto tukee hyvin nuoren hyvinvointia ja työstä on saatu hyviä tuloksia.

Nuorten palvelujärjestelmä on vaikeaselkoinen ja voidaan sanoa, että palvelujärjestelmä palvelee nyt enemmän järjestelmää kuin asiakasta. Palvelujärjestelmää täytyy selkiyttää niin, että nuori osaa hakea tarvitsemaansa palvelua oikeasta paikasta. Haluamme painottaa, että moniammatillisen työn kehittäminen on tärkeää. Esimerkiksi eri palveluiden saaminen yhdestä paikasta helpottaa nuorta ja näin säästetään sekä nuorten että työntekijöiden aikaa. Esimerkkinä moniammatillisista työyhteisöistä ovat työvoiman palvelukeskukset, joissa työnhakija saa palveluita työvoimaneuvojilta/ohjaajilta sekä sosiaalityöntekijöitä/ohjaajilta, kansaneläkelaitoksen virkailijalta ja mahdollisesti myös terveydenhoitajalta. Näin ei enää tehdä päällekkäistä työtä, asiakaspalvelu tehostuu ja saadaan parempia tuloksia lyhemässä ajassa. Moniammatillinen yhteistyö eri ammattikuntien kesken ei ole täysin ongelmatonta, koska työkuulttuurimme kuuluu ammattiyhteisö, eikä yhteistyön hyviä puolia nähdä riittävän selkeästi. Yhteistyö vaatii uusia ennakkoluulottomia työtapoja ja käytäntöjä. Moniammatillisen työn etuna näemme sen, että se mahdollistaa eri sektoreiden asiantuntijoiden ammattitaidon tuomisen saman pöydän ääreen. Työntekijät voivat keskittyä yhteen asiaan ja työntekijöiden ei tarvitse yksin löytää vastausta asiakkaan tilanteen ratkaisemiseen, vaan se tehdään yhteistyössä. Työryhmissä sovitaan selkeästi työnjako ja vastuut, näin vältetään päällekkäiseltä työltä. Lisäksi työntekijät voivat saada toisiltaan vertaistukea.

Näemme tärkeänä, että julkinen sektori ja kolmas sektori palkkaisivat sosionomeja ennaltaehkäisevään työhön nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Merkittävä työnsara sosionomien toimenkuva on myös palveluohjaus. Nuoret voivat tarvita tukea työvoimapalveluilta, sosiaaliturva asioissa, koulutusvalinnoissa ja muissa itsenäisen elämän alkutaipaleella. Sosionomien koulutus antaa laaja-alaista osaamista kyseisiin työkenttiin. Nykyisin ei vielä täysin osata hyödyntää sosionomin osaamista.

Suurimmissa työvoimatoimistoissa Suomessa on perinteisesti ollut alle 25-vuotiailla nuorilla omat työvoimaneuvot ja omat palvelupisteet, erityisesti ammattikouluttamattomilla nuorilla. Ammattikoulutetut alle 25-vuotiaat nuoret on palveltu muiden ammattikoulutettujen kanssa samassa palvelupisteessä. Ammattikoulutettu nuori on jäänyt ilman tarvitsemaansa tukea ja työttömyyden kesto on pitkittynyt. Työvoimahallinnossa on tutkittu, että jo kahden viikon jälkeen työttömäksi ilmoittauduttuaan työnhakijan innostus hakea työtä laskee huomattavasti. Kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen tilanne on jo erittäin vaikea, työnhakijan

itsetunto on heikentynyt ja aktiivisuus hakea työtä on laskenut. Nuorten yhteiskuntatakuu varmistaa sen, että nuori on korkeintaan kolme kuukautta yhtäjaksoisesti työttömänä. Hänelle on tehtävä kartoitus ja toimintasuunnitelma, jossa sovitaan seuraavasta aktiivitoimenpiteestä, joka voi olla esimerkiksi työharjoittelu, työelämävalmennus, palkkatukityö, osallistuminen työnhakuvalmennukseen, valmentava työvoimakoulutus tai ammatillinen työvoimakoulutus.

Ammattikouluttamattomia nuoria ohjataan myös ammatinvalinnanohjaukseen, jotta nuori osaa valita oikean ammatillisen koulutuksen. Ammatinvalinnan ohjaajan kautta nuori voi päästä työ- tai koulutuskokeiluun. Monet nuoret eivät tiedä, mitä palveluita he voivat saada työvoimatoimistosta, joten on tärkeää, että nuoret ilmoittautuvat työnhakijoiksi. Erityisesti ammattikoulutettu nuori pääsee työelämävalmennuksen kautta tutustumaan työpaikkaan ja saa sieltä mahdollisesti myös palkkatyötä työelämävalmennuksen päätteeksi. Ammattikouluttamattomat nuoret pääsevät tutustumaan työharjoittelun aikana heitä kiinnostavaan ammattiin. Harjoittelun aikana voi tietenkin selvitä myös se, että ala ei ole kiinnostava tai sopiva.

Kuntouttava työtoiminta on auttanut niitä nuoria, joilla on vaara syrjäytyä. Nuorella on mahdollisesti ongelmia, joiden vuoksi hänen sijoittuminen työmarkkinoille on vaikeaa. Kuntouttavan työtoiminnan aikana hän pääsee turvallisesti tutustumaan työelämään. Nuoren ongelma voi olla esimerkiksi se, että hänen päivärytmi on sekaisin. Kuntouttava työtoiminta voi olla aluksi vain muutaman tunnin viikossa, jotta nuori voi sitoutua siihen. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäjä pitää aktiivisesti yhteyttä työvoiman palvelukeskukseen, joten nuoren tilannetta tarkistetaan ja sopimusta muutetaan tarvittaessa.

Opinnäytetyöprosessimme halusimme nostaa esiin merkittäviä seikkoja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Työmme tuloksia voi hyödyntää nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, opiskelijat ja muut nuorten hyvinvoinnista kiinnostuneet henkilöt. Uutena tutkimuskohteena esitämme koulukiusaamisen vaikutusta nuoren koulunkäyntivaikeuksiin. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, miten lasten ja nuorten kasvatusta tulisi muuttaa, jotta koulukiusaaminen saataisiin vähenemään. Lisäksi voisi tutkia mitkä ovat niitä tekijöitä, jotka auttavat nuorta selviytymään koulukiusaamisesta.

Opinnäytetyömme aihe osoittautui erittäin ajankohtaiseksi, nuorten hyvinvoinnissa on merkittäviä puutteita, joista ikävimmällä tavalla ovat ilmenneet koulusurmat. Nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollon laaja-alaista yhteistyötä nuoren hyvinvoinnin edistämiseksi. Lisäksi vanhempien tulee saada enemmän tukea ja ohjausta yhteiskunnalta lasten kasvatukseen. Nuoret tarvitsevat kehittyessään aikuisiksi paljon aikuisen jakamatonta huomiota ja läsnäoloa. Tasapainoinen nuori turvaa parhaiten yhteiskuntamme tulevaisuutta.

LÄHDELUETTELO

Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Ps-kustannus, Juva.

Alatupa, Saija (toimittaja), Karppinen Krister, Keltikangas-Järvinen Liisa, Savioja Hannele 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta, Sitran raportteja 75. Edita Prima Oy, Helsinki.

Anttila, Pasi 2008. Lastensuojeluohjaaja, Oulun kaupunki, Oulu, 6.10.2008.

Aula, Johanna 2008. Työvoimaneuvoja, Rovaniemen työvoimatoimisto, Rovaniemi 9.10.2008.

Brola, Mirva 2008. Nuorilla menee pääosin hyvin, osalla yhä huonommin. Lapin Kansa 19.9.2008, 11.

Cacciatore, Raisa & Koiso-Kanttila, Samuli 2008. Pelastakaa pojat. Minerva Kustannus Oy, Helsinki.

Dunderfelt, Tony 2004. Elämänkaari psykologia, Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Ek, Ellen & Saari, Erkki & Viinamäki, Leena & Sovio, Ulla & Järvelin Marjo-Riitta 2004. Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytymisen ja sosiaaliturvan käyttö. Edita Prima Oy, Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teema-analyysi. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Ps-Kustannus, Jyväskylä.

Harju, Anja 2008. Nuorten hätä näkyy toimeentuloluukuilla. Kaleva 3.11.2008, 5.

Helne, Tuula 2002. Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua, Teos Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, Paino Kopiojyvä Oy, Jyväskylä.

Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Tutkimuksia 123. Stakes, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2002. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Huuki, Tuija 2008. Väkivaltatutkija Oulun yliopisto, Oulu, 3.10.2008.

Huuki, Tuija & Manninen, Sari 2008. Välittämällä on väliä. Kaleva 28.9.2008, 2.

Hämäläinen-Luukkainen, Jaan 2004. Nivelvaiheen nuoret ja yhteistyö. Opinto-ohjaajien ja laaja-alaisten erityisopettajien näkemyksiä peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa. Jyväskylän kaupungin opetusviraston julkaisusarja A 11:2004.

Höistad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.

Juvonen Tarja 2005, Osallisuuden kytkennät etsivään työhön – katunuoret. Teoksessa Kaupunkisomiaalityötä paikantamassa. Yliopistopaino, Helsinki.

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2004. Kuntoutuksen perusteet. WSOY, Helsinki.

Karisto, Antti & Takala Pentti & Haapola, Ilkka 2003. Matkalla nykyaikaan elintason, elämäntavan ja Sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. Ws Bookwell Oy, Juva.

Karppinen, Krister 2007. Nuorten ongelmat koulutusvalinnoissa ja toiselle asteelle siirryttäessä. Teoksessa Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta. Edita Prima Oy, Helsinki.

Kasurinen, Eija 2008. Koulukuraattori, Rovaniemi, 14.10.2008.

Kiviniemi, Kari 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Ps-kustannus, Juva.

Kopomaa, Timo & Meltti Tero, 2005 (toim.). Kaupunkisosaalityötä paikantamassa, Yliopistopaino, Helsinki.

Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Edita Prima Oy, Helsinki.

Laine, Timo 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Ps- kustannus, Juva.

Lindqvist, Tuija & Oksala, Ilkka & Pihlman, Marja-Riitta 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Edita Oyj, Helsinki.

Luoma, Kati 2008. Koulukiusaus vainoaa läpi elämän. Kaleva 5.10.2008, 3, 5.

Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Moilanen, Pentti & Räihä Pekka 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa

MTV3. 45 minuuttia. 5.11.2008.

Määttä, Kaarina 2007. Vanhempainrakkaus suurin kaikista. Teoksessa Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki.

Nuora 2008. Nuorten yhteiskuntatakuu toteutettava. Tulostettu 23.9.2008.

<http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/nuoran_tiedotteet_ja_kannanotot/yhteiskuntatakuu>

Nuorten yhteiskuntatakuu ja osallisuushanke auttavat syrjäytymisen ehkäisyssä 2004. Tulostettu 23.9.2008.

<http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/05_tiedotteet/02_2004/2004-10-11-03/index.jsp>

Nuorten yhteiskuntatakuu, 2008. Tulostettu 23.9.2008

<http://www.mol.fi/toimistot/koillismaa/nuorten_yhteiskuntatakuu.pdf>

Nurmela, Minna 2008. Yhteisöpedagogi, Oulu, 7.10.2008.

Ojajärvi, Sanna 2006. Apropos, väkivallan ehkäisemisen moniammatillinen ja monitieteinen verkostoitumis- ja koulutusprojekti.

<<http://apropos.wikidot.com/representaatio>>

Pietikäinen, Reetta 2007. Palveluiden väliinpuotoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin? Tutkimusinventointi nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Opetusministeriö & Työministeriö. ISBN 18.8.2008.

<<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/inventaari.pdf>>

Pohjola, Anneli 2001. Vallattomat marginaalit, Suutari Minna(toim.). Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Yliopistopaino Oy, Helsinki.

Pörhölä, Maili 2008. Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Teoksessa Polarisoitua nuoruus Autio, Minna & Eräranta Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) 2008. Hakapaino Oy, Helsinki. 94–104.

Raunio, Kyösti 1990. Sosiaalipolitiikan lähtökohtia. Painosalama Oy, Turku.

Roos J. P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisusarja 34, Helsinki.

Ruotsalainen, Seppo 2005. Syrjäytyminen – Syrjäyttäminen Syrjäytymisen tarkastelua talouden, yhteiskunnallisten toimijoiden ja sosiaaliturvan näkökulmasta. Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy, Helsinki.

Saastamoinen, Soile 2008. Työvoimaohjaaja, Rovaniemen työvoiman palvelukeskus, Rovaniemi, 13.10.2008.

Savioja, Hannele 2007. Koulutekijät nuorten syrjäytymisriskiä selittämässä. Teoksessa Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta. Edita Prima Oy, Helsinki.

Sipilä, Jorma 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Sisällä vai ulkona – kohti perustuloa, 2007. Kansallinen Sivistysliitto ry, Sp-Paino Oy, Helsinki.

Takala, Mikko 1992. Kouluallergia, Yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampereen yliopiston kasvatustieteellinen laitos, väitöskirja, Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 335.

Tarvainen, Tom & Pietiläinen, Ville & Kuure Tapio (toim.) 2007. Nuoret eivät odota, Palvelurakenteen muutos nyt, Sosiaali- ja Terveysministeriö julkaisuja 2007:61. Yliopistopaino, Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli, 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Ulvinen, Veli-Matti (toim.) 1998. Lasten ja Nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet. Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nykypaino Oy, Helsinki.

Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007. Toimintatarkastuskertomus 146/2007. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy, Edita Prima Oy.

Vilkko-Riihelä, Anneli 2003. Psyhyke, psykologian käsikirja. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Välimäki, Kari 2007. Teos, Nuoret eivät odota, Palvelurakenteen muutos nyt. Yliopistopaino, Helsinki.